

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ЧЕРНІВЕЦЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ ЮРІЯ ФЕДЬКОВИЧА**

**Факультет фізичної культури, спорту та реабілітації
Кафедра теорії та методики фізичної культури**

**ФОРМУВАННЯ У МАЙБУТНІХ
УЧИТЕЛІВ ФІЗИЧНОЇ КУЛЬТУРИ ВМІНЬ
ДО РОЗВ'ЯЗАННЯ ПРОФЕСІЙНИХ СИТУАЦІЙ**

**Кваліфікаційна робота
Рівень вищої освіти – другий (магістерський)**

Виконав:

Студент 2-го курсу, 606 групи.

Спеціальності 014.11 Середня освіта (Фізична культура)

(шифр і назва спеціальності)

Кузь Мар'ян Миколайович

(прізвище та ініціали)

Керівник: канд. пед. наук, доцент Оксана КИСЕЛИЦЯ

До захисту допущено

на засіданні кафедри

протокол № _____ від _____ листопада 2024 р.

Зав. кафедрою _____ доцент Іван ВАСКАН

АНОТАЦІЯ

Актуальність теми дослідження обумовлена постійно зростаючими вимогами до професійної компетентності вчителя фізичної культури. Сучасні учні – це індивіди з різними потребами, здібностями та мотивацією, що вимагає від педагога гнучкості, креативності та здатності швидко адаптуватися до мінливих умов. Мета – дослідити та проаналізувати технологію формування вмінь майбутніх учителів фізичної культури розв'язувати професійні ситуації в процесі фізичного виховання учнів.

Результати дослідження можуть бути використані для вдосконалення навчальних програм підготовки майбутніх учителів фізичної культури, розробки методичних рекомендацій для викладачів та вчителів, а також для підвищення ефективності професійної діяльності вчителів фізичної культури.

Ключові слова: вчитель фізичної культури, професійні ситуації, формування вмінь, педагогічна компетентність.

ABSTRACT

The relevance of the research topic is due to the constantly growing requirements for the professional competence of a physical education teacher. Modern students are individuals with different needs, abilities and motivation, which requires the teacher to be flexible, creative and able to quickly adapt to changing conditions. The goal is to investigate and analyze the technology of forming the skills of future physical education teachers to solve professional situations in the process of physical education of students.

The results of the study can be used to improve curricula for training future physical education teachers, develop methodological recommendations for lecturers and teachers, as well as to increase the effectiveness of the professional activities of physical education teachers.

Keywords: physical education teacher, professional situations, skill formation, pedagogical competence.

ЗМІСТ

Вступ.....	4
Розділ 1. ФОРМУВАННЯ В МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ ФІЗИЧНОЇ КУЛЬТУРИ НАВИЧОК ВИРІШЕННЯ ПЕДАГОГІЧНИХ ЗАДАЧ У ПРОЦЕСІ НАВЧАННЯ.....	8
1.1. Науково-методичні основи оптимізації підготовки учителів фізичної культури	8
1.2. Професійні ситуації учителя фізичної культури: функції та класифікація.....	15
1.3. Вирішення конфліктних ситуацій як важлива складова професійної діяльності вчителя фізичної культури	36
Розділ 2. МЕТОДИ ТА ОРГАНІЗАЦІЯ ДОСЛІДЖЕННЯ.....	45
2.1. Методи дослідження	45
2.2. Організація дослідження	46
Розділ 3. АНАЛІЗ І УЗАГАЛЬНЕННЯ РЕЗУЛЬТАТІВ ДОСЛІДЖЕННЯ	48
3.1. Аналіз технології формування у майбутніх учителів фізичної культури вмінь розв'язувати професійні ситуації.....	48
3.2. Аналіз психолого-педагогічної характеристики професійних ситуацій учителя фізичної культури	56
Висновки.....	64
Список використаних джерел.....	67
Додатки	72

ВСТУП

Актуальність дослідження. Сьогодні, коли освіта в Україні спрямована на всебічний розвиток особистості, особливого значення набуває фізичне здоров'я учнів. Збільшення навчального навантаження створює ризики для психічного та фізичного здоров'я дітей. Саме тому фізичне виховання є невід'ємною частиною освітнього процесу. Воно допомагає не лише зміцнити здоров'я, але й підвищити працездатність, що є важливим фактором успішного навчання.

У сучасній школі, де навчальний процес стає все більш складним, здоров'я учнів відіграє ключову роль. Фізичні навантаження, які невід'ємні від фізичного виховання, допомагають збалансувати розумову діяльність і зміцнити організм. Таким чином, фізична культура є не просто додатковим предметом, а важливим інструментом для успішного навчання.

Сучасна школа потребує висококваліфікованих вчителів фізичної культури, здатних не лише виявляти індивідуальні особливості фізичного розвитку учнів, а й ефективно будувати навчальний процес. Однак, як свідчать дослідження, не всі фахівці фізичної культури мають достатню підготовку та авторитет, що негативно впливає на якість їхньої роботи. Однак, дослідження М. Данилка [5], О. Ємця [6], Н. Зубанової [7] виявили, що деякі вчителі фізкультури не мають необхідних знань та навичок для ефективної роботи зі школярами, що, в свою чергу, негативно впливає на результати навчально-виховного процесу.

Дослідження Б. Шияна [26] вказують на значний розрив між сучасними вимогами до вчителя фізичної культури та рівнем підготовки фахівців. Традиційна система підготовки не формує творчих, ініціативних педагогів, здатних до інновацій. Замість цього, майбутні вчителі фізичної культури здебільшого набувають навичок рутинної роботи, що не відповідає потребам сучасної освіти.

Б. Шиян підкреслює, що сучасна освіта потребує інноваційних підходів

до підготовки вчителів фізичної культури. Необхідно створити умови для розвитку творчих здібностей майбутніх педагогів, заохочувати їх до пошуку нових форм і методів роботи [26].

За даними досліджень провідних українських педагогів, таких як О. Забокрицька, Г. Костюк, В. Моляк та А. Фурман, ключовою компетентністю вчителя фізичної культури є розвинуте педагогічне мислення. Саме воно дозволяє вчителю ефективно планувати навчальний процес, аналізувати результати своєї роботи та здійснювати постійний професійний розвиток [7, 19, 22].

Отже, актуальність дослідження полягає в тому, що вчителі фізичної культури щодня стикаються з різноманітними ситуаціями, які вимагають від них аналітичних і вирішувальних навичок. Однак, існуюча система підготовки майбутніх вчителів не забезпечує їх достатньою кількістю інструментів для ефективного вирішення таких завдань.

Суперечність між теоретичною підготовкою майбутніх вчителів фізичної культури та практичними вимогами сучасної школи визначає актуальність даного дослідження. Відсутність чіткої технології навчання аналізу та вирішення професійних ситуацій є серйозною проблемою, яка потребує вирішення.

Мета дослідження – дослідити та проаналізувати технологію формування вмінь майбутніх учителів фізичної культури розв'язувати професійні ситуації в процесі фізичного виховання учнів.

Завдання дослідження:

1. Визначити сутність і специфіку професійних ситуацій, що виникають у процесі фізичного виховання учнів, здійснити їх класифікацію.
2. Виявити рівень готовності студентів – майбутніх фахівців сфери фізичної культури і спорту до розв'язання професійних ситуацій.
3. Проаналізувати та експериментально перевірити технологію формування у майбутніх учителів фізичної культури вмінь розв'язувати професійні ситуації, що виникають у процесі фізичного виховання учнів.

Об'єкт дослідження – процес формування у майбутніх учителів фізичної культури вмінь до розв'язання професійних ситуацій.

Предмет дослідження – теоретичні та практичні аспекти формування вмінь до розв'язання професійних ситуацій у майбутніх учителів фізичної культури.

Методи дослідження:

Теоретичні:

- вивчення й аналіз науково-методичної та психолого-педагогічної літератури: використовувався для узагальнення наукових підходів і наукового доробку вітчизняних і зарубіжних дослідників, виявлення основних напрямів дослідження, обґрунтування психолого-педагогічних умов розв'язання професійних ситуацій (навчально-виховних, організаційно-методичних, комунікативних);

- узагальнення одержаної інформації: інтерпретація результатів отриманих даних, аналіз розвитку професійних умінь у студентів до і після впровадження методики завершення дослідження, щодо поліпшення навчального процесу для підготовки майбутніх учителів фізичної культури, підведення підсумків;

- вироблення висновків;

Емпіричні: використовувалися для дослідження реального стану формування вмінь до розв'язання професійних ситуацій за експериментальною програмою:

- метод спостереження призначався з метою виявлення основних характеристик професійно-значимих вмінь у різних видах педагогічних дій та їх особливостей;

- метод бесіди використовувався задля одержання вичерпної інформації щодо розуміння студентами сутності й особливостей поняття професійних ситуацій. Мета бесіди полягала в з'ясуванні характеру уявлень майбутніх учителів про педагогічні умови успішного формування вмінь розв'язувати професійні ситуації для майбутньої діяльності;

- метод опитування (анкетування – опитувальник К. Томаса) – добирався з метою вивчення рівня знань студентів та розуміння сутності професійних ситуацій; усвідомлення значущості професійних ситуацій, з якими зустрічається учитель фізичної культури;

- для визначення вірогідності отриманих результатів дослідження використовувалися методи статистичної та математичної обробки експериментальних даних.

Гіпотеза дослідження: полягає в тому, що: цілеспрямоване формування у майбутніх учителів фізичної культури вмінь до розв’язання професійних ситуацій, засноване на інноваційних педагогічних технологіях та методах активного навчання, сприятиме підвищенню їхньої професійної компетентності та ефективності педагогічної діяльності.

Теоретичне значення. Дослідження розширює знання про процес формування вмінь до розв’язання професійних ситуацій у майбутніх учителів фізичної культури, встановлює зв’язок між теоретичними засадами та практичним застосуванням педагогічних технологій.

Практичне значення. Результати дослідження дозволяють розробити модель формування вмінь до розв’язання професійних ситуацій для майбутніх учителів фізичної культури, що може бути використана у навчальному процесі для підвищення якості підготовки фахівців у галузі фізичного виховання.

Особистий внесок: участь у студентській науковій конференції Чернівецького національного університету 16-18 квітня 2024 року з публікацією тез з теми дослідження *«Особливості формування у майбутніх учителів фізичної культури вмінь до розв’язання професійних ситуацій...»*.

https://www.chnu.edu.ua/media/ibnn3lcv/ffkzl_2024.pdf

Структура дослідження. Робота складається зі вступу, трьох розділів, загальних висновків, списку використаних джерел та додатків.

РОЗДІЛ 1

ФОРМУВАННЯ В МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ ФІЗИЧНОЇ КУЛЬТУРИ НАВИЧОК ВИРІШЕННЯ ПЕДАГОГІЧНИХ ЗАДАЧ У ПРОЦЕСІ НАВЧАННЯ

1.1. Науково-методичні основи оптимізації підготовки учителів фізичної культури

Численні наукові дослідження [4, 12, 19] переконливо доводять, що фізична активність є одним з найефективніших способів зміцнення здоров'я та підвищення якості життя. Результати цих досліджень лягли в основу державних програм, спрямованих на популяризацію фізичної культури та спорту серед населення України [2, 6, 13, 21]. Регулярні фізичні вправи сприяють не лише фізичному здоров'ю, а й покращують когнітивні функції та емоційний стан. Важливість фізичної культури для здоров'я нації визнається на державному рівні, про що свідчать відповідні закони та програми. Ця думка підтверджується численними дослідженнями та знаходить своє відображення, зокрема, Законі України «Про фізичну культуру і спорт».

Професійне педагогічне мислення є невід'ємною складовою компетентності вчителя фізичної культури. Завдяки йому педагог здатний спостерігати за процесом навчання, ефективно планувати заняття та аналізувати їх результати. Цей висновок підтверджується дослідженнями таких вчених, як О. Забокрицька, Г. Костюк, В. Моляк, А. Фурман та ін. Дослідження вітчизняних педагогів однозначно свідчать про те, що професійне педагогічне мислення є визначальним фактором успішної діяльності вчителя фізичної культури.

Розвиток професійного педагогічного мислення неможливий без використання активних методів навчання. Проблемні методи (Алексюк, 1993; Махмутов, 1977; Фурман, 1994) є найбільш ефективними для формування у майбутніх учителів фізичної культури таких якостей, як творчість,

самостійність та здатність приймати обґрунтовані рішення. Традиційні методи, орієнтовані на передачу готових знань, не забезпечують необхідного рівня розвитку професійних компетентностей.

Незважаючи на те, що наукові дослідження (Ємець, 1994; Овчаренко, 2002; Цьось, 1994) підтверджують ефективність проблемного навчання для підготовки фахівців фізичної культури, на практиці існує дефіцит конкретних технологій вирішення професійних ситуацій. Це стримує широке впровадження проблемного навчання в навчальний процес.

Для ефективного використання проблемного навчання в підготовці фахівців фізичної культури необхідно розробити спеціальні технології, які б базувалися на аналізі реальної професійної діяльності вчителя. Незважаючи на потенціал цього методу, його застосування обмежується через відсутність детальних методичних рекомендацій.

У фокусі наукових досліджень перебуває проблема створення ефективної багатоступеневої системи підготовки фахівців у сфері фізичного виховання (Я. Болюбаш; Т. Лахманюк; М. Шкіль; психологічні основи є невід'ємною частиною професійної підготовки учителя фізичної культури (М. Кричфалуший); медична і біологічна підготовка фахівців фізичної культури й спорту (В. Міщенко); професійна та педагогічна підготовка педагогів з фізичної культури (С. Балбенко; Т. Овчаренко; В. Яловик); підготовка майбутнього вчителя до наукової роботи (Л. Завацька); робота, пов'язана з профорієнтацією (Ю. Ніколаєв); знання і використання національних традицій для формування патріотичних почуттів та поваги до свого народу (О. Вацеба; І. Попеску; Є. Приступа; А. Цьось) та ін.

Науковці активно досліджують ефективність проблемного навчання для розвитку професійного мислення майбутніх фахівців. Однак, питання формування вміння вирішувати реальні професійні завдання, з якими стикаються вчителі фізичної культури, залишаються недостатньо дослідженими (Ємець, 1999; Овчаренко, 2000; Фурман, 1994).

Необхідні подальші дослідження, спрямовані на розробку ефективних

стратегій використання проблемного навчання для формування вміння вирішувати професійні ситуації вчителями фізичної культури. Хоча окремі наукові роботи підтверджують ефективність цього методу в загальному, питання його застосування в конкретних професійних контекстах залишаються відкритими.

Проблема формування готовності до професійної діяльності була всебічно досліджена багатьма вченими, в тому числі українськими психологами Г. С. Костюком, Є. О. Мілеряном та В. О. Моляко.

Психологічна готовність є фундаментальною передумовою ефективного виконання будь-якої діяльності. Вона виявляється у здатності особистості мобілізувати свої ресурси та діяти цілеспрямовано [12]; психологічна готовність – це динамічний процес, що включає в себе формування установок, прогнозування результатів та мобілізацію ресурсів для досягнення мети [23]; поняття психологічної готовності інтерпретується в науковій літературі неоднозначно. Воно розглядається як установка, як стан готовності до дії, як первинна умова успіху та як показник саморегуляції [14]; дослідники характеризують психологічну готовність як комплексний стан особистості, що виявляється у встановленні цілей, прогнозуванні результатів та готовності до дій, необхідних для успішного виконання завдання [11, 22].

Дослідження мотиваційно-ціннісних орієнтацій, теоретичної підготовки та практичних умінь студентів дозволило науковцям виявити, що мотиви вступу до вищого навчального закладу є різноманітними та значною мірою детерміновані індивідуальними особливостями особистості.

Результати дослідження підтверджують важливу роль мотивації у формуванні готовності до професійної діяльності. Аналіз мотивів вступу студентів до вищого навчального закладу показав їхню індивідуальність та залежність від особистісних цілей.

Найпопулярнішим мотивом для занять фізичною культурою серед студентів залишається бажання покращити свою фізичну форму. Однак,

якщо раніше студенти часто орієнтувалися на досягнення високих спортивних результатів, то зараз цей мотив став менш актуальним. Більшість студентів розуміють, що без значного початкового спортивного досвіду досягти високих результатів під час навчання у ЗВО складно, тому зосереджуються на загальному зміцненні здоров'я.

Протягом багатьох років бажання підвищити рівень фізичної підготовленості було основним мотивом для занять фізичною культурою серед студентів. Однак, сучасні студенти дедалі менше орієнтуються на досягнення спортивних вершин. Вони віддають перевагу загальній фізичній підготовці, розуміючи, що за обмежений час навчання у ЗВО складно досягти високих спортивних результатів.

Мотивація студентів до занять фізичною культурою еволюціонує. Якщо раніше на першому місці стояло бажання досягти спортивних висот, то зараз студенти все більше цінують загальний фізичний розвиток та здоров'я. Це пов'язано з розумінням того, що для досягнення значних спортивних успіхів необхідні багаторічні тренування.

Другим і третім за важливістю мотивами є бажання здобути вищу освіту та стати фахівцем. При цьому студенти частіше акцентують на отриманні диплому, ніж на поглибленні знань у конкретній галузі.

Викликає занепокоєння той факт, що для значної частини студентів формальна здобуття вищої освіти є більш важливим, ніж якісна підготовка до професійної діяльності.

Педагогічна діяльність вчителя – це цілеспрямований процес, який складається з низки взаємопов'язаних дій, спрямованих на досягнення навчальних і виховних цілей. Кожна сукупність таких дій відповідає певній педагогічній функції [6].

Педагогічні функції вчителя визначаються сукупністю дій, спрямованих на вирішення конкретних навчально-виховних завдань. Кожна така функція має свою специфіку та реалізується в різних педагогічних ситуаціях.

Всю сукупність педагогічних функцій можна поділити на дві групи:

функції, пов'язані з орієнтацією, розвитком та стимуляцією учня (і для яких важливі дидактичні та комунікативні здібності вчителя), та функції, пов'язані з організацією навчального процесу (конструктивна, організаторська, комунікативна та гностична).

Реалізація педагогічних функцій вимагає від вчителя різних компетенцій. Так, для виконання функцій першої групи необхідні дидактичні та комунікативні здібності, а для функцій другої групи – організаторські та дослідницькі.

Педагогічні функції тісно взаємопов'язані між собою. Функції першої групи (орієнтаційна, розвиваюча тощо) спрямовані на безпосередню взаємодію з учнем, тоді як функції другої групи (конструктивна, організаторська тощо) забезпечують умови для ефективної реалізації перших.

Педагогічні вміння вчителя є своєрідним «відбитком» його індивідуального стилю роботи і свідчать про рівень його професійної підготовки. У діяльності вчителя фізичної культури можна виділити такі ключові напрямки: дидактичний, організаційний, виховний, соціальний та оздоровчий.

Професіоналізм вчителя фізичної культури проявляється у володінні різноманітними педагогічними вміннями, необхідними для реалізації дидактичних, організаційних, виховних, соціальних та оздоровчих завдань.

Для успішної роботи вчителем фізичної культури необхідно не тільки володіти теоретичними знаннями, але й мати високий рівень практичної підготовки. Це передбачає вміння демонструвати різноманітні фізичні вправи та оцінювати рівень фізичного розвитку учнів.

Гностичні вміння відіграють важливу роль у професійній діяльності вчителя фізичної культури. Здатність аналізувати навчальний процес, висувати гіпотези та вирішувати нестандартні завдання дозволяє вчителю створювати ефективні навчальні програми та індивідуалізувати підхід до кожного учня.

Професійна підготовка вчителя фізичної культури передбачає розвиток

як практичних, так і теоретичних навичок. Практичні вміння пов'язані з володінням різноманітними фізичними вправами, а гностичні – здатністю аналізувати, узагальнювати та творчо мислити.

Аналіз результатів показав, що студенти демонструють високий рівень володіння технікою фізичних вправ, проте мають певні труднощі з організацією навчального процесу. Зокрема, студенти потребують додаткової практики в організації діяльності учнів, використанні різних методів навчання та забезпеченні безпеки на уроках.

Студенти досить добре опанували технічну сторону викладання фізичної культури, проте виявили певні недоліки в організаційних, конструктивних та комунікативних вміннях. Це проявляється у труднощах з плануванням уроку, організацією груп, мотивацією учнів та створенням безпечного навчального середовища.

Студенти зіштовхуються з труднощами при організації різноманітних видів діяльності учнів, а також при забезпеченні безпеки під час виконання фізичних вправ. Крім того, студентам необхідно вдосконалювати свої навички комунікації та мотивації учнів.

Низький рівень гностичних умінь (середній бал – 3,06) у студентів пов'язаний з їхньою нездатністю здійснювати глибокий аналіз педагогічних процесів. Це обумовлено, зокрема, недостатнім розумінням міжпредметних зв'язків та відсутністю навичок наукового мислення. Для підвищення якості підготовки майбутніх вчителів необхідно приділити особливу увагу розвитку їхніх гностичних умінь. Це дозволить їм більш ефективно аналізувати педагогічні ситуації та приймати обґрунтовані рішення.

Майбутні вчителі демонструють недостатній рівень гностичних умінь, що проявляється в нездатності науково аналізувати педагогічні явища. Це призводить до спонтанних, а не обґрунтованих рішень у педагогічній діяльності.

Недостатня здатність майбутніх вчителів до аналізу педагогічних ситуацій призводить до прийняття спонтанних рішень, що може негативно

вплинути на ефективність навчального процесу.

Педагогічна майстерність – це синтез педагогічних здібностей, знань, умінь та особистісних якостей вчителя. Вона проявляється у здатності ефективно навчати та виховувати учнів, викликаючи в них інтерес до навчання та сприяючи їхньому розвитку.

Педагогічна майстерність – це не статичний стан, а постійний процес самовдосконалення. Вчитель, який прагне досягти високого рівня майстерності, повинен постійно навчатися, освоювати нові методи та технології навчання [15].

Дослідження навчальних програм факультетів фізичної культури показали, що існуюча система підготовки майбутніх вчителів має суттєві недоліки. Зокрема, надмірна увага приділяється засвоєнню теоретичних знань та відпрацюванню стандартних практичних навичок. В той же час, недостатньо уваги приділяється розвитку творчого мислення, яке є необхідним для ефективної педагогічної діяльності. В результаті, випускники цих факультетів часто мають вузькоспеціалізовані знання та вміння, але не готові до самостійного вирішення складних педагогічних задач та творчого пошуку нових підходів до навчання.

Одним з ключових компонентів професійної компетентності вчителя є здатність до аналізу педагогічних ситуацій. Це передбачає вміння систематизувати інформацію про навчальний процес, виявляти причинно-наслідкові зв'язки між різними педагогічними явищами та прогнозувати можливі наслідки педагогічних дій. Однак, результати досліджень свідчать, що студенти вищих навчальних закладів фізичної культури часто не володіють цими навичками в достатній мірі. Це може бути пов'язано з недостатньою увагою до розвитку аналітичного мислення в процесі навчання, а також з відсутністю практичного досвіду аналізу реальних педагогічних ситуацій.

Здатність ефективно аналізувати педагогічні ситуації є однією з найважливіших компетенцій вчителя фізичної культури. Цей процес

передбачає систематичне дослідження різних аспектів навчально-виховного процесу, виявлення причинно-наслідкових зв'язків між різними педагогічними явищами, а також розробку оптимальних стратегій для вирішення виникаючих проблем. Чим більше досвіду аналізу педагогічних ситуацій має вчитель, тим краще він розуміє особливості поведінки учнів, причини їхніх успіхів та невдач, а також може більш обґрунтовано обирати методи і прийоми навчання.

Дослідження професійної діяльності вчителів фізичної культури виявило значну різноманітність підходів до вирішення конфліктних ситуацій у процесі навчання. Частина вчителів віддає перевагу авторитарним методам, наполягаючи на своїй позиції і застосовуючи покарання. Інші ж, навпаки, намагаються знайти компромісні рішення, використовуючи гумор, педагогічні знання та спортивні вправи як засіб виховання. Отримані результати свідчать про необхідність подальшого вдосконалення професійної підготовки вчителів фізичної культури, зокрема, розвитку їхніх комунікативних навичок, вміння аналізувати педагогічні ситуації та обирати оптимальні стратегії поведінки.

1.2. Професійні ситуації учителя фізичної культури: функції та класифікація

Педагогічна діяльність вчителя – це складний і багатогранний процес, який передбачає певний вплив на особистість учня з метою його всебічного розвитку. Цей процес реалізується через систему різноманітних дій, які вчитель здійснює в певних педагогічних ситуаціях. Кожна така дія спрямована на вирішення конкретного педагогічного завдання і є частиною певної педагогічної функції. Педагогічні функції – це основні напрямки педагогічної діяльності, які визначають мету і завдання вчителя.

Серед педагогічних функцій учителя виокремлюють дві групи:

Перша група містить наступні функції: орієнтаційна, розвиваюча,

мобілізує (та, що стимулює розвиток) та інформаційна. Друга група містить такі педагогічні функції, як: конструктивна, організаторська, комунікативна та гностична (дослідницька) [25].

Конструктивна учительська функція – це фундамент педагогічної діяльності, що передбачає чітке планування навчального процесу, відбір змісту, розробку ефективних методів навчання та систематичний контроль за результатами. Вона включає в себе такі компоненти:

Проектування навчального процесу: розробка перспективного і поточних планів, визначення мети і завдань навчання, вибір змісту освіти, розробка тематичного планування.

Конструювання навчальних ситуацій: створення таких умов навчання, які б стимулювали пізнавальну активність учнів, сприяли формуванню у них необхідних знань, умінь і навичок.

Вибір методів і засобів навчання: підбір таких методів і засобів навчання, які б відповідали віковим особливостям учнів, специфіці навчального матеріалу і поставленим навчальним завданням.

Організація навчального процесу: створення оптимальних умов для навчальної діяльності учнів, раціональне використання навчального часу, забезпечення дисципліни і порядку.

Контроль і оцінювання навчальних досягнень: систематичний контроль за результатами навчання, порівняння запланованих і досягнутих результатів, внесення необхідних коректив у навчальний процес.

Важливість конструктивної функції вчителя полягає в тому, що саме завдяки їй педагог може забезпечити ефективність навчально-виховного процесу, сприяти розвитку особистості кожного учня.

Організаторська функція вчителя – це цілеспрямована діяльність, спрямована на створення оптимальних умов для навчального процесу. Вона включає в себе:

- Структурування навчального процесу: розподіл навчального матеріалу за темами, розробка календарно-тематичного планування, організація різних

форм і методів навчання.

- Управління навчальною діяльністю: організація роботи класу, груп, окремих учнів, забезпечення дисципліни, створення атмосфери співробітництва.

- Організацію позакласної роботи: планування та проведення заходів, спрямованих на всебічний розвиток учнів.

- Матеріально-технічне забезпечення: створення належних умов для навчання, забезпечення необхідними навчальними матеріалами, обладнанням.

- Самоорганізацію педагогічної діяльності: раціональне використання робочого часу, планування власної роботи, самоосвіта.

Комунікативна функція: Міст між педагогом та учнем.

Комунікація в педагогічному процесі – це не просто обмін інформацією, а складна взаємодія, яка впливає на:

- Створення позитивного психологічного клімату: коли вчитель вміло будує стосунки з учнями, створюється атмосфера довіри та взаєморозуміння, що сприяє ефективному навчанню.

- Мотивацію учнів: вміла комунікація мотивує учнів до навчання, підвищує їхню зацікавленість у навчальному матеріалі.

- Розвиток соціальних навичок: спілкуючись з учителем та однолітками, учні вчаться співпрацювати, висловлювати свою думку, вирішувати конфлікти.

Ключові компоненти комунікативної функції:

- Вербальна і невербальна комунікація: важлива не лише те, що ми говоримо, а й як ми це робимо (інтонація, міміка, жести).

- Активне слухання: вміння слухати не лише слова, а й розуміти почуття та емоції співрозмовника.

- Надання зворотного зв'язку: конструктивна оцінка роботи учнів, яка допомагає їм зрозуміти свої сильні сторони та над чим ще потрібно працювати.

- Створення довірчих відносин: будування міцних стосунків, заснованих на взаємоповазі та розумінні.

Гностична функція: шлях до професійного зростання.

Гностична функція допомагає вчителю постійно вдосконалюватися та підвищувати свою ефективність. Вона передбачає:

- Самоаналіз: регулярна оцінка власної педагогічної діяльності, виявлення сильних і слабких сторін.
- Професійне самонавчання: пошук нової інформації, освоєння інноваційних методів навчання.
- Наукове дослідження: проведення невеликих досліджень для вирішення конкретних педагогічних задач.
- Співпраця з колегами: обмін досвідом, участь у методичних об'єднаннях.

Взаємозв'язок між комунікативною та гностичною функцією є тісним. Для ефективної комунікації вчитель повинен:

- Розуміти психологічні особливості учнів (гностична функція).
- Вибирати адекватні методи і прийоми спілкування (гностична функція).
- Аналізувати результати своєї комунікативної діяльності (гностична функція).

Приклад: щоб мотивувати учня, вчитель повинен спочатку зрозуміти, що саме його мотивує (гностична функція), а потім підібрати індивідуальний підхід (комунікативна функція).

Чому гностична функція є настільки важливою?

- Фундаментальність пізнання: пізнання є основою будь-якого навчання. Без розуміння навчального матеріалу, без розвитку пізнавальних процесів неможливо досягти успіху в освітньому процесі.

- Формування самостійності: гностична функція спрямована на розвиток самостійності учнів, формування в них здатності до самонавчання, саморозвитку та самовдосконалення.

- Розвиток критичного мислення: через гностичну функцію вчитель формує в учнів вміння аналізувати інформацію, робити висновки, ставити запитання, тобто розвиває критичне мислення.

Не можна стверджувати, що гностична функція є абсолютно ізольованою та незалежною від інших педагогічних функцій.

Усі педагогічні функції тісно взаємопов'язані. Наприклад:

- Конструктивна функція забезпечує організацію навчального процесу, вибір методів і засобів навчання, які сприяють розвитку пізнавальної активності учнів.

- Комунікативна функція створює атмосферу довіри і взаєморозуміння, в якій учні почуваються комфортно і мотивовано до навчання.

- Організаторська функція забезпечує ефективну організацію навчальної діяльності, створюючи умови для реалізації пізнавальної активності учнів.

Гностична функція є рушійною силою, але вона не може функціонувати ізольовано. Вона потребує підтримки з боку інших педагогічних функцій.

Педагогічні уміння є невід'ємною частиною професійної компетентності вчителя. Вони визначають ефективність педагогічної діяльності та сприяють досягненню поставлених навчальних цілей

Педагогічні уміння – це комплекс знань, навичок і досвіду, які вчитель застосовує в процесі навчання і виховання. Вони дозволяють педагогу:

- Будувати ефективні взаємини з учнями: створювати сприятливий психологічний клімат, мотивувати до навчання, надавати підтримку.

- Організовувати навчальний процес: планувати уроки, обирати методи і форми навчання, контролювати результати.

- Вирішувати виховні завдання: формувати особистість учня, розвивати його творчі здібності, цінності та переконання.

Науковцями виокремлено дев'ять груп педагогічних умінь. Хоча конкретний поділ педагогічних умінь на групи може дещо відрізнятися в різних джерелах, загалом можна виділити такі основні групи:

1. Діагностичні уміння – уміння оцінювати рівень знань, умінь і

навичок учнів, виявляти їхні індивідуальні особливості та навчальні труднощі.

2. Прогностичні уміння – уміння передбачати можливі результати навчальної діяльності, прогнозувати труднощі, які можуть виникнути у процесі навчання.

3. Конструктивні уміння – уміння розробляти навчальні плани, програми, завдання, обирати оптимальні методи і форми навчання.

4. Організаційні уміння – уміння організовувати навчальний процес, створювати сприятливі умови для навчання, координувати діяльність учнів.

5. Комунікативні уміння – уміння ефективно спілкуватися з учнями, колегами, батьками, використовувати різні форми і засоби комунікації.

6. Мотиваційні уміння – уміння стимулювати пізнавальну активність учнів, формувати в них стійкий інтерес до навчання.

7. Оцінювальні уміння – уміння проводити об'єктивну оцінку навчальних досягнень учнів, надавати зворотний зв'язок.

8. Рефлексивні уміння – уміння аналізувати свою педагогічну діяльність, виявляти помилки і шукати шляхи їх усунення.

9. Творчі уміння – уміння розробляти оригінальні методи і прийоми навчання, створювати нестандартні навчальні ситуації.

Важливість педагогічних умінь полягають у тому, що вони є ключовим фактором успіху вчителя. Вони дозволяють:

- Підвищити ефективність навчання, адже завдяки різноманітним педагогічним умінням вчитель може зробити навчальний процес більш цікавим, різноманітним і доступним для кожного учня;

- Створити сприятливий психологічний клімат – уміння спілкуватися, мотивувати, підтримувати учнів сприяє створенню позитивної атмосфери в класі;

- Розвивати особистість учня – педагогічні уміння дозволяють вчителю не тільки передавати знання, але й формувати в учнів такі якості, як самостійність, відповідальність, творчість;

- Постійно вдосконалюватися – рефлексія і аналіз власної діяльності допомагають вчителю постійно розвиватися і підвищувати свою професійну майстерність.

Перша група містить наступні вміння: змінювати педагогічні завдання відповідно до змін педагогічної ситуації; з гідністю виходити із складних педагогічних ситуацій; формувати педагогічні завдання; передбачати близькі і далекі результати вирішення педагогічних завдань.

У другу групу включено три підгрупи:

Перша – «Чого навчати»:

- 1) уміння формувати навчальну програму, виділяти в ній ключові ідеї навчального предмета, оновлювати його зміст;

- 2) здатність формувати в учнів спеціальні вміння і навички, здійснювати міжпредметні зв'язки.

Друга підгрупа – «Кого навчати»: вивчати індивідуальні можливості учнів; виявляти зону можливого розвитку учнів, умови їх переходу з одного рівня розвитку на другий, враховувати можливі труднощі учнів; плануючи та організовуючи навчально-виховний процес, виходити із мотивації учнів; розширювати простір для самоорганізації учнів; працювати з учнями, що мають різні здібності, формувати для них індивідуальні програми.

Третя підгрупа – «Як навчати»: підбирати і застосовувати комплекси прийомів і форм навчання та виховання, враховувати при цьому затрати сил і часу учнів та вчителя; порівнювати та узагальнювати педагогічні ситуації та комбінувати їх; здійснювати індивідуальний підхід до учнів та організовувати їхню самостійну навчальну діяльність; варіативно вирішувати педагогічні завдання [25, с. 14].

Третя група педагогічних компетенцій передбачає здатність вчителя до систематичного самоаналізу та рефлексії над власною професійною діяльністю. Це включає використання наукових знань, передового досвіду, а також об'єктивну оцінку результатів своєї роботи, з урахуванням труднощів, з якими стикаються учні.

1) Використання набутих знань та передового педагогічного досвіду: учитель не просто передає інформацію, а активно використовує теоретичні знання з педагогіки, психології та своєї предметної галузі. Крім того, він постійно слідкує за новими методиками, інноваційними підходами та впроваджує їх у свою практику.

Це дозволяє вчителю бути гнучким, адаптуватися до змін та знаходити оптимальні рішення для різних навчальних ситуацій.

2) Хронометрування і фіксація процесу і результату своєї праці: учитель веде детальний запис своєї роботи: скільки часу він присвятив підготовці до уроку, яким методам навчання віддавав перевагу, які результати досяг.

Це дозволяє вчителю аналізувати свою діяльність, виявляти сильні та слабкі сторони, а також відстежувати власний прогрес.

3. Зіставлення труднощів учнів і якості своєї праці: учитель постійно аналізує, які труднощі виникають у учнів під час навчання, і як його власна робота впливає на їх успішність.

Це допомагає вчителю вносити корективи у свій підхід до навчання, щоб зробити його більш ефективним.

4) Бачити сильні і слабкі сторони своєї діяльності: учитель здатний об'єктивно оцінити свою роботу, визначити, що в нього виходить добре, а над чим потрібно ще працювати.

Це стимулює до саморозвитку і пошуку нових можливостей для професійного зростання.

Ці вміння можна розвивати такими способами:

- Регулярний самоаналіз: Ведення щоденника, портфолію, участь у педагогічних радах.

- Навчання: Відвідування курсів підвищення кваліфікації, конференцій, семінарів.

- Колегіальне спілкування: Обмін досвідом з колегами, менторство.

- Зворотній зв'язок: Отримання відгуків від учнів, батьків, адміністрації.

Уміння, описані у третій групі, роблять вчителя не просто носієм знань,

а справжнім фахівцем, який постійно розвивається і досягає високих результатів у своїй роботі.

Четверта група педагогічних вмінь, яку ви виділили, стосується створення сприятливого психологічного клімату в класі та розвитку потенціалу кожного учня.

П'ята група педагогічних вмінь стосується безпосередньо взаємодії вчителя з учнями на емоційному рівні та створення атмосфери довіри та розуміння. Це вміння є надзвичайно важливими для ефективного навчального процесу, оскільки вони дозволяють вчителю: будувати міцні відносини з учнями; створити сприятливу атмосферу в класі; індивідуалізувати навчання; розвивати емоційний інтелект учнів.

Шоста група: Саморозвиток і емоційний інтелект:

- Реалізація і розвиток педагогічних здібностей: це передбачає постійну роботу над собою, прагнення до самовдосконалення, освоєння нових методів і технологій навчання.

- Управління емоційним станом: учитель повинен вміти контролювати свої емоції, зберігати спокій і об'єктивність у будь-яких ситуаціях.

- Творчий пошук: це здатність генерувати нові ідеї, експериментувати, шукати нестандартні рішення.

Важливість цієї групи вмінь: саморозвиток і емоційний інтелект є ключовими для успішної педагогічної діяльності. Вчитель, який постійно розвивається і вдосконалюється, здатний забезпечити якісне навчання і виховання учнів.

Сьома група: Професійне зростання:

- Створення перспективи професійного розвитку: це означає визначення своїх цілей, складання плану розвитку, пошук можливостей для підвищення кваліфікації.

- Удосконалення сильних сторін і усунення слабких: це передбачає аналіз власної діяльності, виявлення сильних і слабких сторін та розробку стратегій для їх розвитку та усунення.

Важливість цієї групи вмінь: професійне зростання дозволяє вчителю залишатися конкурентоспроможним на ринку праці, а також забезпечувати якісне навчання, яке відповідає сучасним вимогам.

Восьма група – оцінювання результатів навчання і стимулювання саморозвитку учнів:

- Виявлення знань, вмінь і навичок учнів: це передбачає використання різних методів оцінювання для визначення рівня знань і вмінь кожного учня.
- З'ясування педагогічних відставань і їх усунення: учитель повинен вміти виявляти труднощі, з якими стикаються учні, і розробляти індивідуальні плани для їх подолання.
- Стимулювання готовності учнів до самонавчання: учитель має заохочувати учнів до самостійної роботи, розвитку критичного мислення і пошуку інформації.

Важливість цієї групи вмінь: оцінювання результатів навчання дозволяє вчителю відстежувати прогрес учнів, коригувати навчальний процес і забезпечувати індивідуальний підхід до кожного учня.

Взаємозв'язок між групами: ці три групи вмінь тісно взаємопов'язані. Наприклад, для того, щоб ефективно оцінювати результати навчання (восьма група), вчитель повинен постійно розвивати свої педагогічні здібності (шоста група) і мати чітке уявлення про свою професійну перспективу (сьома група).

Дев'ята група вмінь підкреслює важливість індивідуального підходу до кожного учня та необхідність постійного дослідження їхніх особливостей.

Дослідницька діяльність вчителя фізичної культури дозволяє не тільки виявити потенційні можливості учнів, але й створити умови для їхнього всебічного розвитку.

Індивідуальний стиль діяльності вчителя фізичної культури – це результат постійної роботи над собою, пошуку нових підходів і методів, а також прагнення до самовдосконалення. Саме індивідуальний стиль дозволяє вчителю стати справжнім професіоналом і зробити процес навчання цікавим і ефективним для учнів.

Професійні ситуації відіграють ключову роль у педагогічному процесі, виконуючи цілий спектр функцій.

Навчальна функція професійних ситуацій у фізичному вихованні має значний потенціал для розвитку педагогічної майстерності вчителя.

Професійні ситуації як навчальний матеріал

- Моделювання реальних педагогічних ситуацій: професійні ситуації дозволяють створити в навчальному процесі моделі реальних подій, з якими вчитель може зіткнутися на практиці. Це допомагає майбутнім педагогам краще зрозуміти складність і багатогранність педагогічної діяльності.

- Аналіз та обговорення: обговорення професійних ситуацій в групі або з викладачем дозволяє студентам висловлювати свої думки, обмінюватися досвідом і приймати різні точки зору. Це сприяє розвитку критичного мислення і вмінню аналізувати педагогічні явища.

- Формування алгоритмів дій: розв'язуючи професійні ситуації, студенти розробляють алгоритми дій, які можуть бути використані в майбутній педагогічній діяльності. Це допомагає їм набути практичних навичок.

Діагностична функція професійних ситуацій є ключовою для оцінки професійної майстерності вчителя фізичної культури.

Діагностична функція є найважливішою при поточному і підсумковому контролі:

- Поточний контроль: професійні ситуації дозволяють відстежувати динаміку професійного зростання вчителя, виявляти проблеми на ранніх етапах і вносити необхідні корективи в свою роботу.

- Підсумковий контроль: аналіз професійних ситуацій може бути використаний для підведення підсумків роботи вчителя за певний період, оцінки його ефективності і визначення перспектив подальшого розвитку.

Виховна функція передбачає, що вчитель фізичної культури демонструє учням зразки поведінки та діяльності, які вони можуть наслідувати.

Професійні ситуації не лише формують знання та вміння майбутнього вчителя, а й сприяють його всебічному розвитку, включаючи формування.

Основні функції навчального процесу, такі як навчальна, виховна та розвивальна, тісно взаємопов'язані і реалізуються в єдності. Цей взаємозв'язок виявляється в змісті навчальної діяльності, методах, формах і засобах навчання, а також у ролі вчителя та учнів.

Можливості професійних ситуацій у педагогічному процесі набагато ширші, ніж просто навчальна, виховна та розвивальна функції. Такі функції, як спонукальна, корегуюча та контрольна, також відіграють важливу роль і значною мірою залежать від характеру взаємин між учителем і учнями, а також від цілей педагога..

Класифікація професійних ситуацій, особливо в динамічному середовищі підготовки вчителів фізичної культури, є складним завданням. Постійно виникають нові контексти, технології та виклики, які породжують нові типи ситуацій. Сучасна освіта, зокрема фізичне виховання, переживає період бурхливих змін. Демократизація та гуманізація освітнього процесу ставлять перед вчителями фізичної культури нові виклики, які вимагають глибокого розуміння та вміння ефективно діяти в різних професійних ситуаціях. Класифікація професійних ситуацій, що виникають під час уроків фізичної культури, є надзвичайно важливим інструментом для вчителів. Вона дозволяє:

- Оптимізувати навчальний процес: Завдяки класифікації вчителі можуть швидше ідентифікувати тип ситуації, що виникла, і обрати найефективніші методи її розв'язання.

- Підвищити ефективність навчання: Склавши типологію ситуацій, вчитель може заздалегідь підготувати різноманітні сценарії дій, що дозволить йому діяти більш впевнено і оперативно.

- Індивідуалізувати навчання: Класифікація допомагає враховувати індивідуальні особливості учнів, їх вікові та статеві характеристики, що сприяє більш ефективному досягненню навчальних цілей.

- Поліпшити якість підготовки майбутніх вчителів: Наявність класифікації дозволяє створити більш чіткі та конкретні завдання для

підготовки студентів до професійної діяльності.

- Класифікація може допомогти в розв'язанні професійних ситуацій, а саме:

- Швидка ідентифікація: Завдяки класифікації вчитель може швидко визначити тип ситуації, що виникла, і зорієнтуватися в можливих варіантах її розв'язання.

- Вибір оптимальних методів: Класифікація допомагає підібрати найбільш ефективні методи роботи з учнями залежно від конкретної ситуації.

- Профілактика проблем: Аналізуючи типологію ситуацій, вчитель може передбачити можливі труднощі і вжити заходів для їх попередження.

- Розвиток професійної компетентності: Постійна робота з класифікацією сприяє розвитку аналітичних і творчих здібностей вчителя, підвищує його професійну компетентність.

Припустимо, під час уроку виникла конфліктна ситуація між двома учнями. За допомогою класифікації вчитель може визначити, що це ситуація міжособистісного характеру, пов'язана з конкуренцією. Знаючи це, він може обрати відповідні методи розв'язання конфлікту, наприклад, провести гру, спрямовану на співпрацю, або організувати індивідуальну бесіду з кожним учнем.

Класифікація професійних ситуацій є потужним інструментом для вчителя фізичної культури. Вона дозволяє підвищити ефективність навчального процесу, сприяє індивідуалізації навчання і розвитку професійних компетентностей вчителя. Однак, слід пам'ятати, що жодна класифікація не може бути абсолютно точною і вичерпною. Кожна ситуація є унікальною і вимагає індивідуального підходу.

Згрупування професійних ситуацій за певними критеріями є потужним інструментом для вчителя. Такий підхід не лише допомагає структурувати досвід, а й сприяє:

Класифікація професійних ситуацій за такими критеріями, як діяльнісна ознака, зміст ситуації, характер виникнення та тривалість дії, є дуже

доречною для вчителя фізичної культури. Такий підхід дозволяє систематизувати різноманітні педагогічні виклики, що виникають у процесі навчання та виховання.

Класифікація професійних ситуацій учителя фізичної культури подана на *рис. 1*.

Рис. 1. Класифікація професійних ситуацій учителя фізичної культури

Систематичний аналіз професійних ситуацій є основою для прийняття оптимальних рішень вчителем фізичної культури. Науковими дослідженнями (М.Данилко, 2000; О.Ємець, 1999; А.Фурман, 1994) [5, 6, 22] доведено, що в період професійної підготовки традиційні методи достатньою мірою не забезпечують формування у студентів досвіду системного аналізу педагогічних явищ. Досвід аналізу професійних ситуацій виступає в ролі когнітивного інструменту, що сприяє розвитку професійної компетентності вчителя фізичної культури.

Класифікації професійних ситуацій, створені для педагогічних досліджень, часто орієнтовані на конкретні завдання навчального процесу і

не завжди охоплюють весь спектр професійних викликів вчителя [4, с. 8].

Класифікація професійних ситуацій вчителя фізичної культури за різними критеріями (наприклад, тип завдання, контекст, рівень складності) дозволяє педагогу не лише ефективніше підбирати приклади для навчання, але й систематизувати власний досвід. Такий підхід сприяє створенню особистого банку ситуацій, який може бути використаний для вирішення різних навчальних завдань, в залежності від мети заняття, рівня підготовки студентів та інших факторів.

Завдяки всебічному аналізу наукової літератури та власного досвіду роботи з майбутніми вчителями фізичної культури, ми розробили нову модель класифікації професійних ситуацій. Ця модель дозволяє більш точно ідентифікувати та аналізувати різноманітні педагогічні ситуації, що виникають у професійній діяльності вчителя [2, с. 8]:

I. За причиною виникнення:

- Об'єктивні: пов'язані з особливостями навчального процесу (нестандартні завдання, технічні неполадки, непередбачувані ситуації на уроці).
- Суб'єктивні: пов'язані з поведінкою учнів (конфлікти, порушення дисципліни, індивідуальні труднощі), особливостями педагога (недостатній досвід, емоційне вигорання) або зовнішніми факторами (зміни в навчальному плані, тиск з боку адміністрації).

II. За часовим виміром дії:

- Короткочасні: виникають раптово і вимагають негайного реагування (травма учня, непередбачувана поведінка).
- Довготривалі: розвиваються поступово і вимагають тривалого вирішення (зниження мотивації учнів, конфлікт з батьками).

III. За організаційними формами:

- Індивідуальні: пов'язані з одним учнем (проблеми з навчанням, конфлікт з іншим учнем).
- Групові: стосуються всієї групи або її частини (порушення дисципліни,

нерозуміння матеріалу).

- Загальнокласні: впливають на весь клас (зміна розкладу, відміна занять).

IV. За характером застосування (в навчальному процесі):

- Підготовчі: виникають на етапі планування та підготовки до уроку (відсутність обладнання, зміни в навчальному плані).

- Основні: виникають безпосередньо під час проведення уроку (несподівані запитання учнів, виникнення конфліктів).

- Заклучні: виникають після уроку (аналіз результатів, підготовка до наступного уроку).

V. За характером змісту і структури:

- Прості: мають чітко визначену причину і рішення.

- Складні: мають кілька причин, вимагають комплексного аналізу та прийняття складних рішень.

- Нестандартні: вимагають творчого підходу та пошуку нових рішень.

VI. За структурними компонентами професійної діяльності:

- Дидактичні: пов'язані з процесом навчання (вибір методів, засобів навчання, оцінювання).

- Виховні: пов'язані з формуванням особистості учня (мотивація, дисципліна, цінності).

- Організаційні: пов'язані з плануванням, управлінням навчальним процесом, взаємодією з колегами та батьками.

VII. За частотою виникнення:

- Поодинокі: виникають рідко.

- Повторювані: виникають регулярно.

- Систематичні: виникають постійно.

VIII. За складністю вирішення:

- Прості: можуть бути вирішені самостійно вчителем.

- Складні: вимагають залучення додаткових ресурсів (адміністрація, психологи, батьки).

IX. За характером виникнення:

- Очікувані: можуть бути передбачені і запобігти.
- Неочікувані: виникають раптово і вимагають швидкої реакції.

Роль вчителя в управлінні педагогічними ситуаціями полягає не лише в реагуванні на вже виниклі проблеми, але й у їхній профілактиці. Глибокий аналіз причин, що призводять до виникнення певних ситуацій, дозволяє педагогу розробити профілактичні заходи та створити в класі атмосферу, сприятливу для навчання і розвитку учнів.

Професійні ситуації, спричинені діями вчителя, мають значний вплив на його авторитет та мікроклімат у класі. Несправедлива або непослідовна поведінка педагога може призвести до втрати довіри учнів, демотивації та навіть конфліктів. Тому вчитель повинен постійно працювати над самовдосконаленням і бути свідомим відповідальності за свої дії.

Більшість педагогічних ситуацій є багатограними та можуть бути інтерпретовані з різних точок зору. Наприклад, ситуація, що виникла внаслідок дій учня, може бути класифікована за причинами (внутрішні або зовнішні), за наслідками (позитивними чи негативними) тощо. Такий багатоаспектний підхід дозволяє педагогу гнучко реагувати на різноманітні виклики навчального процесу.

Професійні ситуації за часовим виміром дії можна класифікувати:

Оперативні ситуації: несподівана травма учня, конфлікт між учнями під час уроку, відсутність необхідного спортивного інвентарю.

Вимоги до вчителя: швидка реакція, здатність приймати рішення в умовах невизначеності, вміння надавати першу медичну допомогу (якщо потрібно).

Тактичні ситуації: низька мотивація групи до занять, труднощі у засвоєнні нового матеріалу окремими учнями, систематичні порушення дисципліни.

Шляхи вирішення: корекція навчальних програм, індивідуальна робота з учнями, залучення додаткових ресурсів (наприклад, психолога).

Стратегічні ситуації: зміна освітніх стандартів, впровадження нових технологій, зміна контингенту учнів.

Вимоги до вчителя: глибоке розуміння освітніх процесів, здатність до саморозвитку, вміння адаптуватися до змін.

Непередбачувані події, які виникають під час навчального процесу і потребують від вчителя швидкої реакції та прийняття рішень. Це можуть бути як незначні проблеми (наприклад, конфлікт між учнями), так і більш серйозні (несподівана відсутність обладнання).

Стратегічні ситуації в педагогічній діяльності спрямовані на формування фундаменту для довготривалого розвитку особистості учня. Ефективне вирішення таких ситуацій дозволяє не тільки сформувати у школярів позитивне ставлення до фізичної культури, але й закласти основи здорового способу життя на все життя.

Урочні ситуації: виникають безпосередньо під час уроку фізичної культури і пов'язані з процесом навчання, виховання та розвитку фізичних якостей учнів. Це можуть бути ситуації, пов'язані з дисципліною, розумінням матеріалу, виконанням вправ тощо.

Позакласні ситуації: виникають у вільний час учнів у межах навчального закладу і можуть бути пов'язані з організацією спортивних секцій, проведенням спортивних змагань, відпочинком на перервах тощо.

Позашкільні ситуації: виникають за межами школи і можуть бути пов'язані з участю учнів у змаганнях, спортивних таборах, туристичних походах тощо.

Всі типи професійних ситуацій мають виховний характер, оскільки будь-яка взаємодія вчителя з учнями впливає на формування їхньої особистості. Однак, позакласні та позашкільні ситуації надають більше можливостей для розвитку соціальних навичок, відповідальності, самостійності тощо.

«Професійні ситуації за характером застосування поділяються на: загально-педагогічні (зміст ситуацій складають проблеми загального педагогічного характеру – освітні, оздоровчі та виховні завдання); предметні

та специфічні (зміст ситуацій складають проблеми викладання окремих навчальних предметів або структурних компонентів предмету – уроки фізичної культури можуть мати окрему спрямованість, наприклад, урок гімнастики, урок плавання, урок легкої атлетики тощо); спортивного травматизму (ситуації, коли учень за певних обставин отримує травму або вчитель завдяки професіоналізму прогнозує та попереджує виникнення травм)» [34, с. 12].

«За характером змісту та структури розподіл професійних ситуацій зумовлюється такими характерними ознаками: навчальні (виникають протягом навчального уроку та мають проблему навчального характеру); тренувальні (виникають протягом навчального чи тренувального уроку або секційно-тренувального заняття та мають проблему розвитку фізичних якостей учнів тощо); оздоровчі (їх розв’язання просуває школярів до позитивного ставлення до занять фізичними вправами і спортом); виховні (мають виховний характер) [34, с. 14].

Справді, рух є основою фізичної культури.

У тренувальних та оздоровчих ситуаціях активна рухова діяльність не лише сприяє фізичному розвитку, але й має значний вплив на психологічний стан людини, її емоційний інтелект та загальне самопочуття.

Цей аспект робить такі ситуації унікальними в порівнянні з іншими видами педагогічної діяльності.

«За структурними компонентами професійної діяльності професійні ситуації поділяються на такі:

- конструктивні (розв’язання розвиває конструктивне мислення, дозволяє бачити ситуацію як структурну систему, розрізняючи окремі її компоненти);
- організаційні (розв’язання дозволяє розвивати лідерські та організаторські здібності);
- комунікативні (розв’язання дозволяє розвивати та збагачувати комунікативні здібності); гностичні (розв’язання дозволяє розвивати логічне

мислення, усвідомлене прагнення підвищувати рівень особистої професійної майстерності)» [34, с. 15].

Педагогічні ситуації, з якими стикається вчитель фізичної культури, вимагають від нього широкого спектру дій. Ефективність цих дій може суттєво відрізнятися, впливаючи як позитивно, так і негативно на навчально-виховний процес.

Аналіз таких ситуацій є цінним інструментом для професійного зростання вчителя, оскільки сприяє розвитку його педагогічної майстерності та комунікативних навичок.

«За частотою виникнення розподіл професійних ситуацій зумовлюється за такими ознаками:

- типові (виникають часто та мають приблизно однаковий зміст і характер);
- нетипові (виникають досить рідко та за змістом і характером можуть нести новизну в пізнання шляхів її розв’язання)» [34, с. 17].

Для типових ситуацій часто існують відпрацьовані алгоритми дій, які дозволяють ефективно вирішувати проблему. Це спрощує роботу вчителя та дозволяє зосередитися на інших аспектах навчального процесу.

Завдяки використанню алгоритмів, вчитель може швидко та точно реагувати на стандартні ситуації, що виникають на уроках.

Кожна нетипова ситуація є унікальною і вимагає індивідуального підходу.

Для ефективного вирішення нестандартних ситуацій необхідно враховувати широкий спектр факторів, таких як:

- Особливості особистості учнів;
- Конкретна ситуація, що склалася;
- Соціальний контекст;
- Емоційний стан учасників.

За рівнем складності професійні ситуації вчителя фізичної культури можна поділити на прості та складні. Прості ситуації мають обмежену кількість очевидних рішень і, як правило, швидко вирішуються. Складні ж

вимагають глибокого аналізу та можуть мати кілька варіантів розв'язку, успіх якого залежить від педагогічної майстерності вчителя.

Незалежно від досвіду, кожен педагог стикається як з простими, так і зі складними ситуаціями. І хоча прості ситуації зазвичай успішно вирішують як молоді, так і досвідчені вчителі, складні вимагають більш високого рівня професіоналізму.

Незважаючи на те, що як молоді, так і досвідчені вчителі фізичної культури успішно справляються з простими ситуаціями, складні випадки можуть стати серйозним випробуванням для початківців. Відсутність достатнього досвіду часто призводить до того, що молоді педагоги витрачають більше часу на пошук ефективного рішення. Натомість досвідчені вчителі, завдяки накопиченим знанням і навичкам, можуть швидко і ефективно вирішувати навіть найскладніші проблеми.

Залежно від ступеня передбачуваності, професійні ситуації поділяються на спонтанні, які виникають несподівано, прогнозовані, які можна передбачити і підготуватися до них, та навчально-спрямовані, які створюються педагогом навмисно.

Успішне вирішення різних типів професійних ситуацій свідчить про високий рівень педагогічної майстерності вчителя.

Спонтанні ситуації вимагають від педагога здатності швидко орієнтуватися в нестандартних умовах, приймати обґрунтовані рішення та зберігати спокій.

Прогнозовані ситуації дозволяють вчителю демонструвати свої організаторські здібності, вміння планувати та аналізувати. А навчально-спрямовані ситуації є свідченням творчого підходу до педагогічної діяльності та вміння використовувати різноманітні методи і прийоми навчання.

Використання професійних ситуацій у процесі підготовки фахівців з фізичної культури не просто дозволяє розвивати теоретичні знання, а й надає можливість закріпити їх на практиці. Систематичний аналіз навчально-виховного процесу в рамках професійних ситуацій розвиває у студентів

гнучкість мислення, вміння швидко адаптуватися до змін та приймати обґрунтовані рішення. Завдяки цьому, майбутні вчителі набувають практичних навичок, необхідних для ефективної роботи в школі.

Запропонована класифікація професійних ситуацій, завдяки своїй простоті та доступності, є ефективним інструментом для активного навчання майбутніх вчителів фізичної культури. Широкий спектр ознак, таких як причини виникнення, часові рамки та рівень складності, дозволяє детально аналізувати різноманітні педагогічні ситуації та готуватися до них на практиці.

Систематичний аналіз професійних ситуацій за допомогою запропонованої класифікації сприяє формуванню у майбутніх вчителів таких важливих компетентностей як:

- Гнучкість мислення: здатність швидко адаптуватися до змінних умов.
- Креативність: вміння знаходити нестандартні рішення.
- Комунікативні навички: ефективне взаємодія з учнями, колегами та батьками.
- Рефлексія: здатність аналізувати власну діяльність та вносити необхідні корективи.

1.3. Способи розв'язання професійних ситуацій учителя фізичної культури у конфліктній ситуації

Ефективне вирішення конфліктних ситуацій є важливою складовою професійної діяльності вчителя. Запропоновані методи дозволяють розвинути в майбутніх педагогів такі важливі компетентності, як емоційний інтелект, комунікативні навички та здатність до співпраці.

- Метод інтроспекції:
 - Переваги: Дозволяє глибше зрозуміти мотиви опонента, знайти спільні точки дотику.
 - Недоліки: Ризик проектування власних почуттів на іншу людину.

- Рекомендації: Важливо поєднувати інтроспекцію з іншими методами, щоб отримати більш об'єктивну картину ситуації.

- Метод емпатії:

- Переваги: Сприяє встановленню емоційного контакту, допомагає співрозмовнику відчувати, що його розуміють.

- Недоліки: Може призвести до надмірної ідентифікації з опонентом і втрати власної позиції.

- Рекомендації: Емпатія повинна поєднуватися з асертивністю, щоб висловити свою точку зору, не ображаючи іншу людину.

- Метод логічного аналізу:

- Переваги: Дозволяє об'єктивно оцінити ситуацію, знайти раціональне зерно в позиції опонента.

- Недоліки: Може призвести до формального підходу до вирішення конфлікту, якщо не враховувати емоційну складову.

- Рекомендації: Логічний аналіз слід поєднувати з емпатією, щоб зрозуміти не тільки причини поведінки опонента, а й його почуття.

Додаткові методи вирішення конфліктів:

- Асертивне спілкування: Активний спосіб вираження своїх почуттів і думок, при цьому поважаючи права інших людей.

- Компроміс: Пошук взаємовигідного рішення, при якому обидві сторони поступаються частиною своїх вимог.

- Позитивна переформулювання: Перефразування негативних висловлювань опонента в більш конструктивну форму.

Інтеграція методів у практику вчителя:

- Рольові ігри: Моделювання різних конфліктних ситуацій, відпрацювання різних стратегій поведінки.

- Групові дискусії: Обговорення реальних конфліктних ситуацій, аналіз причин виникнення та шляхів їх вирішення.

- Кейси: Вивчення реальних прикладів конфліктів та їх наслідків.

Оптимізація внутрішнього стану вчителя – це дійсно один з

найважливіших інструментів уникнення та вирішення конфліктів. Внутрішній спокій та рівновага дозволяють зберегти контроль над ситуацією та не піддаватися на провокації.

Вчитель часто виступає в ролі миротворця, допомагаючи вирішувати конфлікти між учнями, батьками та колегами. Його завдання – створити атмосферу довіри та сприяти пошуку компромісів, де всі сторони відчують себе почутими.

Роль учителя не обмежується лише передачею знань. Він також є посередником, який допомагає вирішувати конфліктні ситуації, що виникають у шкільному середовищі. Завдяки своїй нейтральності та вмінню слухати, вчитель може допомогти сторонам знайти спільну мову.

Крім того, що вчитель є посередником, він також служить для учнів прикладом конструктивного вирішення конфліктів. Його поведінка під час конфлікту впливає на те, як учні будуть вирішувати свої власні проблеми в майбутньому.

Посередництво у конфлікті – це дійсно комплексний процес, який передбачає не лише безпосереднє ведення переговорів, а й підготовку до них. Ваше визначення охоплює основні етапи цього процесу:

- Визначення часу та місця переговорів: створення сприятливих умов для діалогу.
- Планування та організація: підготовка структури переговорів, вибір відповідних методів.
- Інформування про проблему: чітке визначення предмета розбіжностей.
- Примирення: досягнення взаємоприйняттого рішення.

Психологічна підготовка вчителя як посередника – це, безперечно, ключовий момент. Якщо вчитель відчуває невпевненість, це може негативно вплинути на весь процес медіації.

Наведемо кілька аспектів, які варто додати до аналізу:

- Самоусвідомлення: Вчитель повинен розуміти свої сильні та слабкі сторони, свої емоції та реакції на конфліктні ситуації.

- Емоційна стійкість: Здатність зберігати спокій і об'єктивність навіть у складних ситуаціях є необхідною для ефективного посередництва.

- Навички комунікації: Вміння чітко і зрозуміло висловлювати свої думки, задавати уточнюючі питання, активне слухання – все це є невід'ємною частиною роботи посередника.

- Знання психології: Розуміння основних механізмів виникнення і розвитку конфліктів, а також знання психологічних особливостей людей допомагає ефективніше працювати з учасниками конфлікту.

Позитивні виховні результати від використання методики посередництва у конфліктних ситуаціях дійсно є значними і далекосяжними.

Конфлікти можна передбачити, вирішити і навіть запобігти. Щоб цього досягти, потрібно розуміти їхні причини та наслідки. Завдяки продуманим діям, можна перетворити потенційних супротивників на союзників та уникнути негативних наслідків.

Прогнозування та запобігання конфліктів – це ключ до їх успішного вирішення. Аналізуючи причини конфліктів, ми можемо розробити стратегії, які допоможуть перетворити негативну ситуацію на позитивну.

Замість того щоб дозволяти конфліктам руйнувати відносини, ми можемо перетворити їх на можливості для співпраці. Виявляючи спільні інтереси, ми можемо знайти рішення, які задовольнять усіх учасників конфлікту.

Твердження про те, що педагог може і повинен свідомо провокувати конфлікти у класі, є надзвичайно спірним і викликає багато запитань.

Ось чому цей підхід викликає стурбованість:

- Етичні аспекти: свідоме створення конфлікту може бути розцінено як маніпуляція учнями. Це підриває довіру між учителем і учнями, створює негативну емоційну атмосферу в класі та може завдати психологічної шкоди учням.

- Непередбачувані наслідки: конфлікти, навіть якщо вони спровоковані свідомо, можуть розвиватися непередбачувано і вийти з-під контролю

вчителя. Наслідки такого конфлікту можуть бути серйозними і тривалими.

- Альтернативні методи: існують більш ефективні та етичні способи активізації учнів та досягнення бажаних результатів, такі як:

- Створення проектів: залучення учнів до спільних проектів, які вимагають співпраці та вирішення проблем.
- Дискусії: організація дискусій на актуальні теми, які дозволяють учням висловлювати свої думки та аргументувати свою позицію.
- Рольові ігри: створення ситуацій, які моделюють реальні життєві проблеми, дозволяє учням розвивати навички вирішення конфліктів в безпечній обстановці.
- Індивідуальна робота: надання учням індивідуальних завдань, які відповідають їхнім інтересам і здібностям, допомагає підтримувати їхню мотивацію.

Для зняття стресових станів та збереження морального, а також психічного здоров'я учнів, для зниження напруги, запобігання конфліктам у взаємовідносинах «учитель – учень», педагоги використовують різноманітні прийоми і засоби, зокрема:

а) «прийоми позитивної взаємодії. Педагог порівнює досягнення дитини тільки з результатами діяльності в минулому, а не із здобутками інших дітей, використовує позитивне підкріплення перед оцінюванням; виявляє і відзначає позитивні мотиви дитячої діяльності. Зауваживши небажану поведінку школяра, він не демонструє подиву, а відверто висловлює своє розуміння його мотивів, почуттів, допомагає зрозуміти наслідки такої поведінки, захищає його від негативного ставлення тих, хто був свідком цього вчинку, а також від негативного самоствавлення» [23, с. 25];

б) «використання ігрових методів навчання. Педагогіка справедливо розглядає гру як один із найефективніших методів навчання і виховання дитини. Не менш значущий психорелаксаційний, компенсаторний вплив гри, оскільки вона знімає психологічне

напруження, дає дитині змогу побачити себе в бажаній ролі чи на бажаному рівні самореалізації, зрозуміти логіку поведінки інших, свої помилки тощо» [23, с. 25];

в) «проведення бесіди з батьками. У такому спілкуванні вчитель не може дозволяти собі звинувачень, прямих вимог. Раціональна його поведінка полягатиме у встановленні з батьками емоційно доброзичливих стосунків, демонструванні своєї зацікавленості в благополуччі, успіхах їх дитини» [23, с. 26];

За такої ситуації батьки відчують довіру до педагога і готові відкрито обговорювати проблеми своїх дітей. Це дуже важливий момент для встановлення партнерських відносин і спільного пошуку шляхів вирішення проблем.

Очікування батьків:

- Поради: батьки очікують від педагога професійних рекомендацій щодо виховання та навчання дитини.
- Підтримка: вони потребують емоційної підтримки та розуміння, особливо якщо дитина переживає труднощі.
- Співпраця: батьки готові до спільної роботи над вирішенням проблем.

Роль педагога:

- Бути активним слухачем: важливо уважно вислухати батьків, не перебиваючи і не оцінюючи.
- Проявити емпатію: спробуйте поставити себе на місце батьків і зрозуміти їхні почуття.
- Запропонувати конкретні рішення: сформулюйте чіткий план дій, який допоможе вирішити проблему.
- Залучити дитину до процесу: якщо це можливо, залучіть дитину до розмови, щоб вона відчула, що її думка важлива.
- Бути оптимістичним: фокусуйтеся на позитивних аспектах і можливостях для розвитку дитини.

Стратегія подолання проблем:

1. Створення атмосфери довіри: створіть спокійну і доброзичливу атмосферу, в якій батьки будуть почувати себе комфортно.
2. Спільний аналіз ситуації: разом з батьками проаналізуйте проблему, визначте її причини та наслідки.
3. Постановка цілей: сформулюйте чіткі і досяжні цілі, які допоможуть вирішити проблему.
4. Розробка плану дій: розробіть конкретний план дій, розподіливши відповідальність між усіма учасниками процесу.
5. Регулярний контроль: регулярно оцінюйте результати і вносьте необхідні корективи в план дій.

Приклад розмови з батьками:

«Я розумію, що ви переживаєте за [ім'я дитини]. Давайτε разом подумаємо, як ми можемо допомогти [ім'я дитини] подолати цю проблему. Можливо, варто спробувати [варіант 1], або ж [варіант 2]? Я думаю, що якщо ми будемо діяти спільно, то обов'язково досягнемо позитивного результату».

Важливо пам'ятати:

- Кожна дитина індивідуальна, тому підхід до кожної ситуації має бути індивідуальним.
- Співпраця з іншими фахівцями: якщо проблема є складною, не соромтеся звертатися за допомогою до інших фахівців (психолог, соціальний педагог тощо).
- Позитивне підкріплення: не забувайте відзначати успіхи дитини і висловлювати вдячність батькам за їхні зусилля.

г) «демонстрація педагогами й учнями позитивного мислення. Це означає пошук в усьому доброго, світлого, веселого, створення доброзичливої атмосфери і гарного настрою іншим, налаштованість на позитивні оцінки і висновки. Це привчатиме дітей бачити краще в інших людях» [23, с. 27].

Люди, які мислять позитивно, не зациклюються на негативі, а шукають в житті все найкраще. Деякі з них ведуть щоденники позитивних емоцій, щоб

підтримувати оптимістичний настрій. У школі можна організувати заняття, на яких учні навчатимуться бачити світ у яскравих фарбах і розвивати в собі позитивні якості;

г) «використання релаксаційних вправ у роботі над собою та з дітьми. Повернути стан рівноваги, впевненість у собі можуть зображення свого настрою у формі малюнка; письмовий виклад того, що хвилює, і відкидання від себе аркуша паперу із зафіксованими неприємностями; концентрація уваги на диханні; ототожнення себе за допомогою уяви з улюбленим деревом; самомасаж рук, обличчя; приємні спогади дитинства; творче використання формул впливу на себе («Я на все здатний, я здатний до величезних вольових зусиль», «Я – людина смілива і впевнена в собі», «Мене наповнюють спокій, любов, радість», «Чиста, прозора вода змиває з мене всі турботи і біль, хвилювання. Мене зігріває сонце, наповнює теплом, світлом, радістю і живою енергією» та ін.)» [23, с. 28];

д) «самоаналіз. Погляд на себе очима різних людей, з якими доводиться взаємодіяти, дає змогу реально побачити свою соціальну значущість, особистісні недоліки, комунікативні помилки і скоригувати свою поведінку» [23, с. 28];

е) «творче використання відомих засобів психозбереження. Прислужитися в цьому можуть музика (допомагає позбутися напруги, смутку, виплакати, підбадьоритися), малювання (зображення смутку, жаху, болю допомагає позбутися їх, а радості, натхненню – вселитися в душі), імпровізований танець (допомагає реалізуватися негативним емоціям, зарядитися позитивною енергією), думки (негативні необхідно відштовхнути від себе, щоб поліпшити настрій; віддатися думкам, здатним вселити добре самопочуття, бадьорий настрій), уява (уявлення одних символів допомагає позбутися смутку, наповнити організм, психіку силами, радістю)» [23, с. 28];

є) «використання психофізіологічних вправ (творчо дібрані індивідуальні способи самомасажу, розслаблення м'язів, фізична активність), спрямованих на психологічну саморегуляцію, поліпшення настрою і самопочуття» [23,

с. 28].

Учитель, володіючи навичками саморегуляції, демонструє учням, як ефективно справлятися зі стресовими ситуаціями. Його спокій і впевненість є потужним інструментом у вихованні, а поради та рекомендації – цінним досвідом для молодих людей.

РОЗДІЛ 2

АНАЛІЗ І УЗАГАЛЬНЕННЯ РЕЗУЛЬТАТІВ ДОСЛІДЖЕННЯ

2.1. Методи дослідження

Індивідуальна робота педагога з учнем передбачає застосування комплексу методів, що включають соціальну діагностику (інтерв'ю, спостереження, опитування), профілактику (превентивні заходи, групи підтримки) та реабілітацію (зміна соціальної ролі, групова терапія). Такий підхід дозволяє врахувати індивідуальні особливості кожного учня та забезпечити ефективну допомогу.

Перелік психологічних методів включає психодіагностику (тести, анкети, соціометрія), психокорекцію (артотерапія, тренінги, ігрова терапія), психологічне консультування (інтерпретація, ідентифікація) та психотерапію (психоаналіз, групова терапія, сімейна терапія). Кожен метод має свою специфіку та застосовується для вирішення певних завдань у психологічній практиці.

Соціально-педагогічні методи – це інструменти, за допомогою яких фахівець впливає на особистість, сприяючи її розвитку та соціалізації, зокрема: методи як елемент соціального виховання; методи впливу; методи організації соціально-педагогічної взаємодії тощо.

Педагогічні методи: педагогічний експеримент (організаційні); педагогічне спостереження, природний експеримент (педагогічної діагностики); словесні (дискусія, бесіда, лекція), наочні (демонстрація, ілюстрація, робота з підручником), практичні (вправа, гра, проблемна ситуація) – методи навчання; переконання, привчання, заохочення, позитивний приклад, покарання, довіра, гра, перспектива, організація успіху, самовиховання) – методи виховання.

Методи, які ввійшли у зміст нашої комплексної програми дослідження:

- узагальнення досвіду педагогічної практики й теоретичний аналіз;
- педагогічні спостереження;

- педагогічний експеримент;
- методи математичної статистики.

Підсумок-узагальнення досвіду педагогічної практики й теоретичний аналіз здійснювались за наступними спрямуваннями:

- аналіз-вивчення правових й програмово-нормативних основ нинішньої системи виховання молоді України;
- вивчення змісту і функції профілактичної діяльності у загальноосвітніх навчальних закладах;
- аналіз превентивного виховання як шляху профілактики девіацій у підлітковому середовищі;
- виявлення соціально-економічних причин девіантної поведінки учнів;
- з'ясування психолого-педагогічних причин девіантної поведінки учнів;
- дослідження медико-біологічних причин девіантної поведінки учнів.

Педагогічний експеримент передбачав заплановане і організоване втручання дослідника у освітній процес з фізичної підготовки підлітків. Саме таке втручання, зокрема, потребувало розробки планування і їх реалізацію, передусім, без шкоди для здоров'я обстежуваних.

Результати досліджень були опрацьовані за допомогою загальноприйнятих [19] методів математичної статистики.

2.2. Організація дослідження

Дослідження проводилось за трьома взаємозв'язаними етапами впродовж 2023 – 2024 навчального року.

Протягом першого етапу – жовтень-листопад 2023 р. – дослідницька робота спрямовувалась на вивчення наукових джерел літератури, зокрема тих, що висвітлювали питання проблеми, яка вивчається.

Впродовж другого етапу – грудень 2023 р. – травень, 2024 р. – був проведений констатуючого характеру педагогічний експеримент. Саме цей етап передбачав проведення анкетування/опитування, відповідно до розробленої педагогічної програми, що була спрямована на здійснення аналізу способів

розв'язання учителем фізичної культури професійних конфліктних ситуацій.

Під час третього етапу – червень-жовтень, 2024 р. – здійснювався аналіз системи організаційних форм щодо розв'язання у конфліктній ситуації учителем фізичної культури професійних ситуацій та аналізувались результати формуючого експерименту, а також виявлялись особливості розв'язання у конфліктній ситуації професійних ситуацій.

РОЗДІЛ 3

УЗАГАЛЬНЕННЯ ТА АНАЛІЗ РЕЗУЛЬТАТІВ ДОСЛІДЖЕННЯ

3.1. Аналіз технології формування у майбутніх учителів фізичної культури вмінь розв'язувати професійні ситуації

Розроблена технологія, заснована на концепції І.Я. Лернера, є ефективним інструментом для формування умінь розв'язувати професійні ситуації. Однак для досягнення максимальних результатів необхідно постійно вдосконалювати її, враховуючи сучасні тенденції в освіті та вимоги ринку праці.

Складові та можливі шляхи вдосконалення:

Ключові компоненти технології за концепцією Лернера:

- Знання: теоретична база, необхідна для розуміння професійних ситуацій.

- Способи діяльності: практичні навички, які дозволяють застосовувати знання на практиці.

- Досвід творчої діяльності: здатність до самостійного пошуку рішень, генерування нових ідей.

- Досвід емоційно-ціннісного ставлення: формування мотивації, відповідальності та зацікавленості в професійній діяльності.

Роль навчально-практичних завдань:

Навчально-практичні завдання є стрижнем технології. Вони повинні:

- Містити дослідницькі елементи: стимулювати студентів до самостійного пошуку інформації, аналізу даних та формулювання висновків.

- Містити проблемні елементи: ставити студентів перед нестандартними ситуаціями, що вимагають творчого підходу до вирішення.

- Спрямовувати на практичне застосування знань: давати можливість студентам закріпити теоретичні знання на реальних прикладах.

Пропозиції щодо вдосконалення технології

- Індивідуалізація навчання:

- Розробляти завдання з урахуванням індивідуальних особливостей студентів.

- Забезпечувати можливість вибору студентами рівня складності завдань.

2. Співпраця студентів:

- Організовувати роботу в групах для обміну досвідом та пошуку колективних рішень.

- Сприяти розвитку комунікативних навичок.

3. Використання сучасних технологій:

- Застосовувати інтерактивні платформи, симулятори, онлайн-ресурси для створення більш динамічних і цікавих завдань.

- Залучати студентів до розробки цифрових продуктів.

4. Зв'язок з реальним сектором:

- Залучати представників професійного співтовариства для проведення майстер-класів, консультацій.

- Організовувати практику на реальних підприємствах.

5. Оцінювання компетенцій:

- Розробляти критерії оцінювання, які відображають рівень сформованості умінь розв'язувати професійні ситуації.

- Використовувати різноманітні форми оцінювання (проекти, презентації, есе).

Приклад навчально-практичного завдання

Тема: Розробка маркетингової стратегії для нового продукту.

• Завдання:

- Провести дослідження цільової аудиторії.
- Визначити конкурентів та їхні пропозиції.
- Розробити унікальну торгову пропозицію.
- Створити маркетинговий план.
- Презентувати результати роботи перед експертною комісією.

• Оцінювання:

- Глибина проведеного дослідження.
- Креативність маркетингових рішень.
- Здатність працювати в команді.
- Якість презентації.

Отже, розроблена технологія, заснована на концепції І.Я. Лернера, є ефективним інструментом для формування умінь розв'язувати професійні ситуації. Однак для досягнення максимальних результатів необхідно постійно вдосконалювати її, враховуючи сучасні тенденції в освіті та вимоги ринку праці.

Кожен студент – це унікальна особистість. Тому слід пропонувати різноманітні навчальні траєкторії, які дозволяють кожному розвиватися відповідно до своїх індивідуальних потреб та темпу.

Завдяки можливому партнерству з підприємствами, студенти отримують актуальні знання про вимоги ринку праці та набувають практичних навичок.

Регулярно аналізуючи свої досягнення, студенти отримують можливість зрозуміти свої сильні сторони та визначити напрямки для подальшого професійного зростання.

Проектна діяльність дозволяє студентам застосовувати теоретичні знання на практиці, розвиваючи при цьому критичне мислення та навички командної роботи.

Здійснимо аналіз щодо педагогічних умов для формування вмінь розв'язувати професійні ситуації, який є досить повним та актуальним.

Індивідуально-особистісний підхід:

- Диференціація навчання: створення різних варіантів завдань та проектів, які б відповідали рівню підготовки кожного студента.
- Модульне навчання: розбиття навчального матеріалу на логічні блоки, які студент може опановувати в індивідуальному темпі.
- Менторство: співпраця з досвідченими педагогами або фахівцями галузі, які надаватимуть індивідуальні консультації та підтримку.

Атмосфера співпраці, співтворчості і взаємонавчання:

- Групові проекти: створення умов для спільної роботи над проектами, що сприяє розвитку навичок комунікації та співпраці.
- Пізнавальні ігри: використання інтерактивних методів навчання, які стимулюють активність студентів та сприяють обміну досвідом.
- Обговорення кейсів: аналіз реальних ситуацій з професійної діяльності, що дозволяє студентам розвивати критичне мислення та вміння приймати рішення.

Орієнтація на самовиховання:

- Рефлексія: стимулювання студентів до самоаналізу своєї діяльності та визначення напрямків для подальшого розвитку.
- Самостійна робота: надання студентам можливості самостійно обирати теми для дослідження та розробляти власні проекти.
- Портфоліо: створення портфоліо досягнень для відстеження власного прогресу.

Професійно-ціннісна орієнтація:

- Залучення практиків: організація зустрічей зі спеціалістами різних галузей для ознайомлення студентів з особливостями їхньої роботи.
- Екскурсії на підприємства: відвідування підприємств для ознайомлення з сучасними технологіями та організацією виробництва.
- Професійне самовизначення: допомога студентам у визначенні майбутньої професії та розробці кар'єрного плану.

Суб'єкт-суб'єктна парадигма виховання:

- Партнерські відносини: створення атмосфери довіри та взаємоповаги між викладачем і студентами.
- Спільне прийняття рішень: залучення студентів до процесу планування та організації навчального процесу.

Діагностичний підхід:

- Формувальне оцінювання: регулярне оцінювання прогресу студентів з метою своєчасної корекції навчального процесу.

- Тестування: використання різних форм тестування для оцінки знань та умінь студентів.

Інтегрований підхід:

- Міждисциплінарні проекти: об'єднання знань з різних предметних областей для вирішення комплексних задач.

- Проектна діяльність: реалізація довготривалих проектів, які охоплюють різні етапи навчального процесу.

Нові технології навчання:

- Онлайн-платформи: використання цифрових платформ для організації навчального процесу та взаємодії з студентами.

- Мобільні додатки: застосування мобільних додатків для самостійного навчання та отримання зворотного зв'язку.

- Віртуальна та доповнена реальність: використання інтерактивних технологій для імерсивного навчання.

Важливо зазначити, що ефективність впровадження цих умов залежить від багатьох факторів, таких як:

- Готовність викладачів: викладачі повинні бути готові до змін і володіти необхідними компетенціями.

- Матеріально-технічна база: наявність сучасного обладнання та програмного забезпечення.

- Підтримка адміністрації: створення сприятливих умов для впровадження інноваційних підходів.

Запропонований перелік педагогічних умов є основою для створення ефективної системи підготовки майбутніх фахівців. Реалізація цих умов дозволить сформувати у студентів не тільки професійні компетенції, але й такі особистісні якості, як креативність, критичне мислення, здатність до саморозвитку та співпраці.

Під час проведення занять рекомендується забезпечувати належні педагогічні умови успішного формування вмінь розв'язувати професійні ситуації: особистісний та індивідуальний підходи; атмосфера співпраці,

взаємонавчання; орієнтація на самовиховання; професійно-ціннісна орієнтація майбутнього вчителя протягом усіх років його підготовки; реалізації парадигми виховання; навчально-виховного процесу на базі діагностичного підходу; інтегрований підхід на кожному етапі освітнього процесу; впровадження нових технологій освіти.

Значну кількість стабільних і прогнозованих професійних ситуацій можна розв'язати на основі певного алгоритму. Алгоритмічний підхід при розв'язанні професійних ситуацій створює спроможність швидко оволодівати суттю і поетапністю аналізу багаточисленних ситуацій, а також сприяє розвитку професійного мислення.

Керуючись результатами аналізу літератури із теми дослідження, анкетування педагогів, педагогічних спостережень й власного педагогічного досвіду роботи зі здобувачами світи (учнями і студентами), Р.П. Карпюк розробив алгоритм розв'язання професійних ситуацій для учителя фізичної культури (*Додаток А*).

Спершу під час експериментальної роботи студенти використовували алгоритми як взірець, який регламентує змістовну й послідовну сторони аналізу і способи розв'язання професійних ситуацій.

Під час другого етапу майбутні фахівці систематизували і запам'ятовували алгоритмічні дії. Згодом, після засвоєння процедури аналізу й розв'язання ситуацій, послідовності відповідних дій, операція студентів набувала характеру творчості й ставала обґрунтованою.

Застосовуючи систему алгоритмів, нам вдалося за невеликий проміжок часу (впродовж одного року) оволодіти загальною технологією розв'язання типових і довготривалих професійних ситуацій, із якими вчитель фізичної культури стикається. Регулярний аналіз й віднаходження шляхів розв'язання педагогічних ситуацій може бути своєрідним ефективним тренінгом для формування відповідних педагогічних умінь задля вирішення завдань з фізичного виховання.

Аналіз конкретних професійних ситуацій у процесі фізичного виховання

став для студентів інструментом дослідження й вивчення конкретної педагогічної проблеми, оцінки й вибору найефективніших дій у освітньо-виховному процесі в цілому.

Алгоритм розв'язання професійних ситуацій не може бути статичним. Світ праці постійно еволюціонує, породжуючи нові виклики та можливості. Тому будь-яка модель, яка претендує на ефективність у вирішенні професійних задач, повинна бути гнучкою та адаптивною.

Для оцінки ефективності експериментального навчання здійснено формуючий педагогічний експеримент. Аналіз результатів дослідження свідчить про вірогідне підвищення рівня сформованості професійних умінь у студентів контрольної та експериментальної груп. Тому для якісної оцінки рівня сформованості вмінь, крім достовірності різниці в контрольній та експериментальній групах, враховувався відсоток їхнього зростання.

Дані експерименту свідчать, що в контрольній групі рівень сформованості окремих педагогічних умінь зріс на 4,25 – 9,14%, тоді як в експериментальній це зростання становило відповідно 37,22% та 12,04%. Спостерігається досить своєрідна тенденція: у студентів контрольної групи найбільш помітні якісні зміни у формуванні практичних умінь (9,14%), менше – гностичних (4,25%), а в студентів експериментальної групи навпаки: гностичні уміння зросли на 37,22%, а практичні – лише на 12,04%. Цьому сприяли вивчення, аналіз та розв'язування професійних ситуацій.

Відмінності за якістю сформованості професійних умінь між студентами контрольної й експериментальної груп після педагогічного експерименту подано в табл. 1. За всіма показниками сформованості професійних умінь дані здобувачів освіти експериментальної групи є достовірно вищими, ніж у здобувачів освіти у контрольної групи.

Результати аналізу рівня сформованості професійних умінь свідчать про тенденцію до зменшення кількості відстаючих в експериментальній групі. Постійно розв'язуючи педагогічні завдання і професійні ситуації студенти експериментальної групи активізувались, проявляли ініціативу, оволоділи

необхідними професійними вміннями.

Таблиця 1.

**Усереднені показники якості професійних умінь після експерименту у
здобувачів освіти контрольної та експериментальної груп**

Професійні вміння	Контрольна група	Експериментальна група	P	%
Практичні	4,18±0,06	4,28±0,06	>0,05	2,39
Організаційні	3,67±0,06	4,21±0,06	<0,001	14,71
Конструктивні	3,61±0,06	4,17±0,06	<0,001	15,51
Комунікативні	3,54±0,01	4,19±0,06	<0,001	18,36
Гностичні	3,19±0,01	4,24±0,06	<0,001	32,91

Отже, педагогічний експеримент досяг своєї мети: зросли гностичні вміння, в основі яких було розв'язання професійних ситуацій і які до експерименту були найменш сформовані. Студенти експериментальної групи, розв'язуючи професійні ситуації, пропонували 5-6 обґрунтованих рішень. Це є констатацією того, що у майбутніх учителів фізичної культури є вміння встановлювати причинно-наслідкові зв'язки, реалізувати взаємозв'язок між навчальними предметами, здатність втілювати теоретичні знання у практичну діяльність. Крім того, 92% здобувачів освіти пропонували компромісний варіант розв'язування професійних ситуацій, що свідчить про прийняття педагогічно виважених рішень та здатність прогнозувати наслідки своєї діяльності, реалізувати принципи демократизму і гуманізму.

У зв'язку з цим, педагогічний експеримент показав високу ефективність запропонованої технології формування у майбутніх учителів фізичної культури умінь розв'язувати професійні ситуації, які виявляються у процесі фізичного виховання, що є основою впровадження розробленої технології у вищі навчальні заклади.

3.2. Аналіз психолого-педагогічної характеристики професійних ситуацій учителя фізичної культури

Проаналізувавши дослідження науковців, можемо констатувати, що результати аналізу діяльності вчителів фізичної культури свідчать про різний підхід стосовно розв'язання фахових ситуацій: 23,0% вчителів наголошують на виконанні поставлених вимог; ще 49,0% учителів тактовно вказують на неточності і пропонують зробити відповідні узагальнення; у 15,0% ситуацій педагог застосовує покарання фізичним навантаженням, зокрема: підтягування, біг, стрибки; 8,0% вчителів знаходять вихід із ситуації, використовуючи гумор.

Результати проведеного вченим Карпюком Р.П. опиування (анкетування) учителів фізичної культури, аналізу їхньої діяльності, сприяло виділенню основних способів розв'язання фахових ситуацій, що виникають у процесі фізичного виховання:

1. «Суперництво – характерною особливістю цього стилю є вольовий тиск на учня, пред'явлення вимог, наполягання на їх виконанні» [8, с. 12].
2. «Співпраця – передбачає таке розв'язання ситуації, коли учень і вчитель намагаються спільно досягти поставленої мети, хоча на шляху до неї теж виникають проблемні ситуації» [8, с. 12].
3. «Компроміс – для цього стилю характерний пошук педагогом такого рішення, яке певною мірою влаштовує учасників конфліктної ситуації і передбачає, що кожен з них повинен чимось поступитися» [8, с. 12].
4. «Уникнення – цей стиль виявляється в тому, що вчитель ухиляється від розв'язання ситуації, ігноруючи її» [8, с. 12].
5. «Пристосування – передбачає прагнення вчителя довести, що він підтримує позицію учня і формально погоджується з його думкою, хоча насправді дотримується інших поглядів» [8, с. 12].

Задля виявлення рівня сформованості вміння розв'язувати фахові (професійні) ситуації, які виникають у процесі фізичного виховання, нами здійснювався педагогічний експеримент, у якому взяли участь 52 студенти

різних курсів спеціальності 014.11 «Середня освіта (Фізична культура)» Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича, яким було запропоновано перелік ситуацій суперечливого змісту, а також із різними варіантами розв'язання.

З метою оцінки рівня сформованості компетентностей розв'язання професійних ситуацій у сфері спорту було застосовано адаптовану версію методики К. Томаса (*Додаток Б*). Вибір цієї методики зумовлений її теоретичною обґрунтованістю та широким застосуванням у психологічних дослідженнях. Двовимірна модель Томаса, що передбачає аналіз кооперації та напористості, дозволила нам отримати детальну картину індивідуальних стратегій поведінки студентів у професійних ситуаціях.

Відповідно до цих двох основних вимірів науковець виділяє такі способи регулювання професійних ситуацій:

1. Змагання (конкуренція):

- **Опис:** Акцент на досягненні власної мети, часто за рахунок інших. Це може проявлятися у прагненні перемогти будь-що, навіть якщо це означає зашкодити іншим учасникам.

- **Приклад у спорті:** Гравці команди, які готові піти на будь-які порушення правил, аби забезпечити перемогу своїй команді.

2. Пристосування:

- **Опис:** Готовність поступитися своїми інтересами заради збереження стосунків або уникнення конфлікту. Це може проявлятися у готовності погодитися з думкою інших, навіть якщо вона суперечить власним поглядам.

- **Приклад у спорті:** Гравці, які завжди погоджуються з рішеннями тренера, навіть якщо вони не згодні з ними, аби уникнути конфлікту.

3. Компроміс:

- **Опис:** Пошук рішення, яке задовольнить обидві сторони хоча б частково. Це передбачає взаємні поступки.

- **Приклад у спорті:** Дві команди, які згодні на нічию, оскільки обидві вважають, що подальша гра не принесе їм переваги.

4. Уникнення:

- Опис: Спроба уникнути конфлікту, відкласти рішення або перекласти відповідальність на інших. Це може проявитися у бажанні залишитися осторонь або уникнути відкритого зіткнення.

- Приклад у спорті: Гравці, які уникають відповідальних моментів у грі, наприклад, не хочуть бити пенальті.

5. Співробітництво:

- Опис: Активний пошук рішення, яке повністю задовольнить інтереси всіх сторін. Це передбачає відкриту комунікацію, взаєморозуміння та спільну роботу над проблемою.

- Приклад у спорті: Команда, яка працює над розробкою нової тактики, враховуючи думки всіх гравців.

Томас доводить, що з усіх можливих стратегій вирішення конфліктів, співробітництво є найбільш ефективним, оскільки воно забезпечує оптимальний результат для всіх учасників взаємодії. Інші стратегії, хоча і можуть бути використані в певних ситуаціях, не забезпечують такого рівня задоволення потреб і інтересів сторін. На відміну від інших стратегій, які часто призводять до втрат або досягнення лише часткового успіху, співробітництво дозволяє обидвом сторонам досягти своїх цілей і зміцнити взаємовідносини. Уникнення конфлікту є неефективним, оскільки не приносить задоволення жодній зі сторін. Конкуренція, пристосування і компроміс, хоча й можуть здаватися виходом із ситуації, часто призводять до того, що одна сторона виграє за рахунок іншої, або ж обидві сторони зазнають певних втрат. Тільки співробітництво гарантує, що обидва учасники конфлікту отримають вигоду.

У запропонованому опитувальнику з виявлення типових форм поведінки науковець описує кожний із п'яти названих можливих варіантів у дванадцяти тлумаченнях про поведінку особистості (індивіда) у професійній ситуації. У різних поєднаннях вони погруповані у 30 пар, у кожній із яких учаснику опитування запропоновано вибрати те судження, яке є найбільш типовим для

характеристики саме його поведінки.

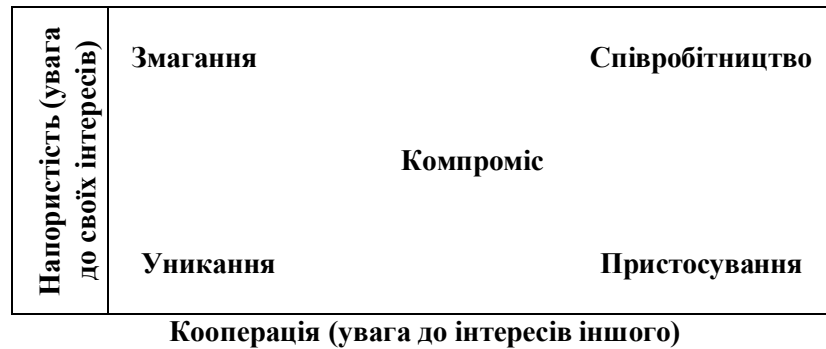

Рис. 2. Способи розв'язання конфліктів за К.Томасом

Розглянемо більш детально, як працює опитувальник К. Томаса для визначення стилів поведінки в конфліктних ситуаціях.

Структура опитувальника:

- 12 суджень про поведінку: Кожне судження описує певний спосіб поведінки в конфлікті, наприклад: "Я намагаюся знайти рішення, яке влаштує всіх", "Я відстоюю свою точку зору, навіть якщо це означає зіпсувати стосунки", "Я волію уникнути конфронтації".

- 30 пар суджень: Респонденту пропонується вибрати з кожної пари те судження, яке найбільш точно характеризує його звичайну реакцію в конфліктних ситуаціях.

- П'ять шкал: Вибір респондентів по всіх парах суджень дозволяє оцінити вираженість п'яти стилів поведінки: конкуренції, пристосування, компромісу, уникнення та співробітництва.

Приклад пари суджень:

- Варіант 1: "Я намагаюся знайти рішення, яке влаштує всіх" (співробітництво)

- Варіант 2: "Я відстоюю свою точку зору, навіть якщо це означає зіпсувати стосунки" (конкуренція)

Респондент має вибрати, яке з цих тверджень більше відповідає його звичайній поведінці в конфліктних ситуаціях.

Користь опитувальника:

- Визначення домінуючого стилю: Аналіз відповідей дозволяє

визначити, який стиль поведінки (конкуренція, пристосування, компроміс, уникнення або співробітництво) є для респондента найбільш характерним.

- Оцінка гнучкості: Опитувальник також дозволяє оцінити, наскільки гнучко людина змінює свою поведінку в залежності від ситуації.

- Розуміння власних сильних і слабких сторін: Знання свого домінуючого стилю допомагає людині краще розуміти себе та свої реакції на конфлікти.

- Розвиток навичок ефективної комунікації: На основі результатів опитування можна розробити рекомендації щодо розвитку навичок ефективної комунікації та вирішення конфліктів.

Важливі зауваження:

- Контекстуальність: Стиль поведінки може змінюватися залежно від конкретної ситуації, відносин з іншими людьми та особистісних особливостей.

- Культурні відмінності: Сприйняття конфліктів та способи їх вирішення можуть відрізнятися в різних культурах.

- Обмеження методики: Опитувальник дає лише загальне уявлення про стиль поведінки людини в конфліктних ситуаціях і не може врахувати всі нюанси.

Аналіз результатів констатуючого етапу дослідження свідчить (табл. 2), що більшість однозначно вибрали варіант компромісного розв'язання ситуації. Найбільше випадків вибору саме цього способу розв'язання ситуації спостерігається серед студентів 3 курсу (38,5%). Варіанти розв'язання професійної ситуації здобувачі освіти визначили наступним чином: 1 курс – 37%; 2 курс – 32%; 4 курс – 37% респондентів. Таким чином, результати проведеного дослідження свідчать, що за допомогою поданого варіанту студенти/майбутні учителі фізичної культури вирішують аналогічні ситуації.

Таблиця 2.

Розподіл способів розв'язання професійних ситуацій, %

Контингент опитаних		Уникнення	Співпраця	Компроміс	Пристосування	Суперництво
Студенти	1 курс	8,35	25,05	37,5	8,3	20,8
	2 курс	10,6	23,4	32,0	12,8	21,2
	3 курс	1,6	28,3	38,5	21,6	10,0
	4 курс	2,4	28,2	37,3	12,1	20,0

Ми звернули увагу на те, що 20% студентів 4-го курсу освітнього рівня «бакалавр», які анкетувалися після педагогічної практики, вибрали саме варіант суперництва. Під час проведення й аналізу уроків фізичної культури в закладах освіти, майбутні педагоги були найбільше вражені низькою дисципліною школярів, саме це і сформувало їхню думку. Згідно цього, кількість учителів й здобувачів освіти, які для вирішення професійних ситуацій обрали способи уникнення й пристосування, незначна. За свідченням результатів дослідження, в умовах вибору варіантів вирішення професійної ситуації і здобувачі освіти, і педагоги надають перевагу компромісному способу розв'язання та співпраці. Це зокрема відображає орієнтацію нинішнього закладу загальної середньої освіти на демократизацію стосунків вчителів із учнями.

Проаналізуємо отримані результати та спробуємо виявити глибинні причини та наслідки таких виборів.

Ключові спостереження:

- Високий рівень конкуренції серед студентів 4 курсу: Це може свідчити про те, що майбутні педагоги відчують сильну конкуренцію в професійному середовищі та прагнуть досягти успіху будь-якими засобами. Також це може бути пов'язано з особистісними особливостями студентів або впливом освітнього середовища.

- Враження від низького рівня дисципліни: Цей фактор, безсумнівно, вплинув на вибір стратегій вирішення конфліктів. Майбутні педагоги, стикаючись з недисциплінованістю учнів, можуть схилитися до більш

авторитарних стилів поведінки (конкуренція), але результати дослідження показують іншу тенденцію.

- Перевага компромісу та співпраці: Незважаючи на спостереження про низький рівень дисципліни, більшість опитаних надають перевагу більш демократичним способам вирішення конфліктів. Це свідчить про те, що сучасна педагогіка орієнтована на співпрацю та діалог.

Можливі пояснення:

- Вплив педагогічної практики: Практика в школі дозволила студентам побачити, що авторитарні методи не завжди ефективні, а співпраця з учнями може принести кращі результати.

- Зміна парадигми в освіті: Сучасна освіта все більше орієнтована на розвиток особистості учня, що передбачає створення партнерських відносин між учителем і учнем.

- Соціальна бажаність відповідей: Можливо, деякі студенти обирали варіанти, які вважаються більш соціально прийнятними (співпраця, компроміс), а не ті, які відображають їхню реальну поведінку.

Наслідки для педагогічної практики:

- Позитивні аспекти:

- Орієнтація на співпрацю сприяє створенню більш комфортного психологічного клімату в класі.

- Демократичні методи навчання сприяють розвитку критичного мислення та самостійності учнів.

- Компроміси допомагають знаходити рішення, які задовольняють потреби всіх учасників навчального процесу.

- Можливі проблеми:

- Занадто велика орієнтація на співпрацю може призвести до зниження вимогливості до учнів.

- Нездатність відстоювати свою позицію може призвести до маніпуляцій з боку учнів.

Керуючись вивченням і узагальненням відповідей учасників опитування на низку пропонованих ситуацій, нами було виділено три групи здобувачів освіти за рівнем сформованості вміння проаналізувати професійні ситуації й приймати оптимальні рішення.

24% становлять студенти першої групи, які різняться глибиною аналізу ситуацій. Про це свідчать запропоновані ними зокрема нестандартні способи їх вирішення (по 3-5 варіантів).

41% становлять студенти другої (найчисленнішої) групи, які називають іноді близько 10 варіантів відповідей, проте це є банальні, прості, традиційні способи, які не відповідають змістові та характеру поданих ситуацій. А також серед цієї групи респондентів тільки окремі здатні об'єктивно проаналізувати ситуації, проте здійснюють це просто поверхнево.

35% студентів належать до третьої групи. Це ті здобувачі освіти, які у переважній більшості пропонують один, а часто два-три варіанти щодо розв'язання ситуації, але, які не різняться оригінальністю. Такі студенти фактично не аналізують ситуації.

Таким чином, у переважної більшості студентів уміння вирішувати професійні ситуації, які трапляються у процесі фізичного виховання, сформовані недостатньо.

ВИСНОВКИ

Аналіз наукових джерел встановив, що модернізація професійної підготовки вчителів фізичної культури здійснюється у напрямках гуманізації та демократизації системи освітньої діяльності, удосконалення професійної орієнтації, змісту освіти, методів навчання, покращення системи самостійної роботи, комп'ютеризації праці педагога-учителя.

1. У сучасних умовах підготовки вчителів фізичної культури важливе значення має проблемне навчання, що дозволяє підвищити рівень професійної підготовленості майбутніх фахівців, їх ставлення та мотивацію до педагогічної діяльності. Встановлено, що за допомогою проблемного навчання можна найкраще підготувати майбутніх учителів фізичної культури до вирішення професійних ситуацій. Але досвід застосування таких технологій дуже обмежений, а рекомендації є загальними й поверхневими. Найбільші труднощі впровадження професійних ситуацій у систему підготовки фахівців полягають у відсутності певних, легко адаптованих способів їх вирішення, які базуються на взірцях професійної діяльності учителя фізичної культури.

2. Професійна ситуація визначається як тимчасовий стан стосунків між учителем й учнями, який виник внаслідок неправильних навчальних дій. У конкретному освітньому процесі професійна ситуація є не тільки умовою активізації мислення, але й засобом його розвитку та функціонування. Фактично вона виступає як показник сформованості продуктивної пізнавальної діяльності студента, а пошукова активність – критерієм його розвитку як фахівця.

Професійні ситуації є невід'ємною частиною професійної діяльності і відіграють важливу роль у формуванні компетентного фахівця. Результати аналізу й узагальнення теоретичних положень дозволяють стверджувати, що професійні ситуації виконують такі функції: навчальну, діагностичну, розвивальну та виховну. *Навчальна* функція професійних ситуацій, які виникають у процесі фізичного виховання, полягає в придбанні нових знань

та навичок і розвитку проблемного мислення. *Діагностична* функція полягає в оцінці рівня професійної компетентності і виявленні сильних і слабких сторін. *Розвивальна* функція професійних ситуацій передбачає можливості розширення професійних горизонтів і формування особистісних якостей. Виховна функція спрямована на формування професійної етики і соціалізацію.

3. Класифікацію професійних ситуацій необхідно здійснювати з урахуванням різноманітних показників, передусім діяльнішої ознаки, рівнів застосування, організаційних форм, змісту й структури навчання, частоти й складності виникнення.

З'ясовано, що більшість педагогів і здобувачів освіти обирають компромісний варіант вирішення професійної ситуації. Найбільше випадків вибору такого стилю спостерігається серед учителів фізичної культури. Виявлені дані показують, що компромісне розв'язання ситуації обирають: студенти 1-го курсу – 37%; 2-го курсу – 32%; 3-го курсу – 38%; 4-го курсу – 37%.

4. За здатністю аналізувати професійні ситуації та приймати оптимальні рішення виділено три групи студентів. 24% становлять студенти першої групи, які різняться глибиною аналізу ситуацій. Про це свідчать запропоновані ними зокрема нестандартні способи їх вирішення (по 3-5 варіантів).

41% становлять студенти другої (найчисленнішої) групи, які називають іноді близько 10 варіантів відповідей, проте це є банальні, прості, традиційні способи, які не відповідають змістові та характеру поданих ситуацій. А також серед цієї групи респондентів тільки окремі здатні об'єктивно проаналізувати ситуації, проте здійснюють це просто поверхнево.

35% студентів належать до третьої групи. Це ті здобувачі освіти, які у переважній більшості пропонують один, а часто два-три варіанти щодо розв'язання ситуації, але, які не різняться оригінальністю. Такі студенти фактично не аналізують ситуації.

Техніка формування вмінь щодо розв'язання професійних ситуацій включає систему етапів, принципів, засобів, педагогічних умов, методів, методичних прийомів, алгоритму дій та форм навчання. Формуючи вміння розв'язувати професійні ситуації, необхідно враховувати мотивацію студентів, міждисциплінарний підхід до вивчення професійних, загальних й спеціальних компонент (дисциплін), поступовий перехід від інформаційної освіти до пошукової й творчої.

5. Формувати вміння вирішувати професійні ситуації слід на основі послідовного алгоритму, який би дозволив максимально швидко оволодівати як змістом, так і послідовністю аналізу ситуацій та розвивати фахове мислення. Поетапність дій під час розв'язання професійних ситуацій наступна: знайомство із ситуацією, сприйняття й розуміння змісту, прогнозування очікуваного результату, виявлення рівня об'єктів, які її створили, урахування умов, факторів й обставин, визначення й обґрунтування шляхів досягнення потрібного результату, змісту практичних дій, оцінювання результатів вирішення професійної ситуації.

Ефективність підготовки майбутніх учителів фізичної культури до вирішення професійних ситуацій, що трапляються у процесі фізичного виховання, залежить від таких педагогічних умов, як особистісно-індивідуальний підхід; створення взаємонавчання, співпраці та співтворчості; орієнтація на самовиховання; професійно-ціннісна орієнтація майбутнього вчителя протягом усіх років його підготовки; інтегрований підхід до всіх ланок освітнього процесу; здійснення освітньо-виховного процесу на основі діагностичного підходу; впровадження нових технологій навчання.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Ведмеденко Б.Ф. Виховання в учнів звички займатися фізичною культурою і спортом. Педагогіка і психологія. 1995. № 1. С. 109-113.
2. Волков Л.В. Фізичне виховання учнів. К. : Здоров'я, 1988. 211 с.
3. Городинська І.В. Деякі проблеми особистісно-орієнтованого фізичного виховання учнів загальноосвітніх закладів. Педагогічні науки : зб. наук. пр. Випуск 31. Херсон : Айлант, 2002. С. 203-206.
4. Городинська І.В. Педагогічний досвід із проблем забезпечення повноцінного фізичного розвитку дітей і молоді, охорони та зміцнення їхнього здоров'я. Зб. наук. пр. Випуск 3. Херсон : Видавництво ХДПУ, 1998. С. 98-99.
5. Данилко М.Т. Формування готовності до професійної діяльності майбутніх учителів фізичної культури : автореф. дис... канд. наук з фіз. вих. і спорту / Волин, держ. ун-т ім. Лесі Українки. Луцьк, 2000. 19 с.
6. Ємець О. Метод ситуації в підготовці вчителя фізичної культури. Фізичне виховання, спорт і культура здоров'я у сучасному суспільстві : зб. наук. пр. Луцьк : Медіа, 1999. С. 158-161.
7. Зубанова Н.Ю. Формування професійно-педагогічної спрямованості особистості майбутнього вчителя фізичної культури : автореф. дис... канд. наук з фіз. вихов. і спорту / Волин, держ. ун-т ім. Лесі Українки. Луцьк, 1999. 17 с.
8. Карпюк Р.П. Активізація професійної підготовки майбутніх учителів фізичної культури. Фізичне та валеологічне виховання студентської молоді : зб. наук. праць. Луганськ, 2000. С. 37-38.
9. Карпюк Р.П. Загальний стан підготовленості майбутніх учителів фізичної культури до професійної діяльності. Педагогіка, психологія та медико-біологічні проблеми фізичного виховання і спорту : зб. наук. пр. Харків, 2003. № 13. С. 33-41.
10. Карпюк Р.П. Наукові засади проблемного підходу в навчанні. Зб. наук.,

праць IV Міжнародної науково-практичної конференції «Фізична культура, спорт та здоров'я нації». Київ – Вінниця, 2001. С. 224-227.

11. Карпюк Р.П. Особливості професійних ситуацій уроку фізичної культури. Тези першої науково-практичної конференції професорсько-викладацького складу і студентів Луцького представництва Відкритого міжнародного університету розвитку людини «Україна». Луцьк, 2002. С. 33-35.
12. Карпюк Р.П. Проблемне навчання в системі підготовки фахівців з фізичного виховання. Матеріали I Всеукраїнської науково-практичної конференції «Сучасні проблеми фізичного виховання і спорту школярів та студентів України». Суми, 2001. С. 48-51.
13. Карпюк Р.П. Способи розв'язання професійних ситуацій учителя фізичної культури. Концепція розвитку галузі фізичного виховання і спорту в Україні : зб. наук. праць. Рівне : Принт Пауз, 2001. Вип. 2. С. 354-357.
14. Карпюк Р.П. Технологія розв'язання педагогічних ситуацій учителя фізичного виховання. Науковий вісник Волинського державного університету ім. Лесі Українки. Луцьк : Вежа, 2001. № 12. С. 60-63.
15. Карпюк Р.П., Ємець О.Й. Технологія розв'язування професійних ситуацій учителя фізичної культури : навчальний посібник. Луцьк, 2003. 135 с.
16. Карпюк Р.П. Формування у студентів уміння вирішувати педагогічні ситуації. Матеріали конференції «Кінезіологія в системі культури». Івано-Франківськ, 2001. С. 20-21.
17. Карпюк Р.П. Функції та класифікація професійних ситуацій учителя фізичної культури. Педагогіка, психологія та медико-біологічні проблеми фізичного виховання і спорту : зб. наук. пр. Харків, 2003. № 19. С. 30-36.
18. Карпюк Р.П. Характеристика професійних ситуацій учителя фізичної культури. Фізичне виховання, спорт і культура здоров'я у сучасному

- суспільстві : зб. наук, праць. Т. 1. Луцьк : Волинська обласна друкарня, 2002. С. 112-114.
19. Карпюк Р.П. Характеристика професійних ситуацій, які розв'язує учитель фізичної культури. Педагогіка, психологія та медико-біологічні проблеми фізичного виховання і спорту : зб. наук. пр. Харків, 2003. № 14. С. 3-8.
 20. Комісарик М.І., Леко Б.А., Чуйко Г.В. Основи психології спорту: Навчально-методичний посібник. Чернівці : Рута, 2004. С. 194-199.
 21. Лисак Г.О. Педагогічні основи контролю і оцінювання професійної підготовленості з гуманітарних дисциплін студентів університетів : дис канд. пед. наук : 13:00:04. Хмельницький, 2010. 284 с.
 22. Лукашенко А.О. Педагогічні умови формування конфліктологічної компетентності вчителя загальноосвітнього навчального закладу : дис.... канд. пед. наук : 13.00.04. Х., 2006. 238 с.
 23. Мазоха Д.С. На шляху до педагогічної професії (Вступ до спеціальності) : [навч. посібник]. К. : Центр навчальної літератури, 2005. 168 с.
 24. Майборода В.К. Вища педагогічна освіта в Україні : історія, досвід, уроки (1917-1985 рр.). К. : Либідь, 1992. 320 с.
 25. Овчарук О.В. Компетентності як ключ до оновлення змісту освіти. Стратегія реформування освіти в Україні. К. : «К.І.С.», 2003. С. 13-39.
 26. Орбан-Лембрик Л.Е. Соціальна психологія : навч. посібник для студ. вищ. навч. закладів. К. : Академвидав, 2003. 448 с.
 27. Педагогічна майстерність: підручник / [І.А.Зязюн, Л.В. Крамущенко, І.Ф. Кривонос та ін.]; за ред. І. А. Зязюна. [2-ге вид., доповн. і переробл.]. К. : Вища школа, 2004. 422 с.
 28. Петрук В.А. Теоретико-методичні засади формування професійної компетентності майбутніх фахівців технічних спеціальностей у процесі вивчення фундаментальних дисциплін : монографія. Вінниця : УНІВЕРСУМ, 2006. 292 с.
 29. Пірен М. І. Конфліктологія : Підручник. К. : МАУП, 2003. 360 с.

30. Романишина Л.М., Калаур С.М. Роль ділових ігор у процесі підвищення комунікативної компетентності студентів-психологів. *Педагогіка*. 2003. №4. С. 52 - 58.
31. Сейко Н.А. Соціальна педагогіка: курс лекцій. Житомир : Житомир. держ. пед. ун-тет, 2002. 260 с.
32. Трухан М.А. Дослідження професійних конфліктів фахівців соціальної сфери як педагогічна проблема. Наукові записки. Серія «Психолого-педагогічні науки» (Ніжинський державний університет імені Миколи Гоголя) / за заг. ред. проф. Є.І. Коваленко. Ніжин : НДУ ім. М. Гоголя, 2012. №3. С. 41-44.
33. Федай А. Поважаючи інших – поважай себе. *Психолог*. 2005. № 10. С. 20-23.
34. Філоненко М.М. Психологія спілкування. Навчальний посібник. Київ : Центр учбової літератури, 2008. 224 с. Режим доступу : <http://www.info-library.com.ua/books-book-163.html>
35. Філософський енциклопедичний словник. К. : Абрис, 2002.
36. Фурман А.В. Психолого-педагогічна теорія навчальних проблемних ситуацій : автореф. дис. докт. психол. наук / Укр. держ. пед. ун-т ім. М.П. Драгоманова. Київ, 1994. 63 с.
37. Цюман Т.П. Тренінг як інноваційна форма превентивної роботи з молоддю. Науковий вісник Чернівецького університету : Збірник наукових праць. Чернівці : Чернівецький нац. у-т, 2005. Вип. 271. С. 181-184.
38. Чайка В.М. Підготовка майбутнього вчителя до саморегуляції педагогічної діяльності: монографія; [за ред. Г.В. Терещука]. Тернопіль : ТИПУ, 2006. 275 с.
39. Чернобай І.М. До проблеми фізичної культури у загальноосвітній школі. Матеріали Всеукраїнської науково-методичної конференції «Актуальні проблеми валеологічної освіти в навчальних закладах України». Кіровоград, 1995. С. 64-65.

40. Шейнов В.П. Конфлікти в нашому житті і їх вирішення. Київ, 1997. 274 с.
41. Шиян Б.М., Папуша В.Г., Підвисоцький О.І. Роль ПСМ у професійній підготовці вчителя фізичної культури. Матеріали першої республіканської конференції «Концепція підготовки спеціалістів фізичної культури в Україні». Луцьк : Надстир'я, 1994. С. 185-187.
42. Шиян Б.М. Теоретично-методичні основи підготовки вчителів фізичної культури в педагогічних навчальних закладах: Автореф. дис... докт. пед. наук: /Ін-т пед. і психол. проф. освіти Академії пед. наук України. Київ, 1997. 50 с.
43. Шиян Б.М. Теорія і методика фізичного виховання школярів. Частина 2. Тернопіль : Навчальна книга – Богдан, 2004. 248 с.
44. Шкребтій Ю.М. Стан та напрямки вдосконалення системи підготовки кадрів для галузі фізичної культури і спорту. Матеріали першої республіканської конференції «Концепція підготовки спеціалістів фізичної культури в Україні». Луцьк : Надстир'я, 1994. С. 113-114.

ДОДАТКИ

Додаток А

Професійні ситуації, що виникають у процесі фізичного виховання учнів (алгоритм розв'язання)

№ з/п	Послідовність дій вчителя під час розв'язання ситуації	Зміст дій
1.	Ознайомлення з професійною ситуацією	Усно, письмово; у складі групи, індивідуально
2.	Сприймання і розуміння суті професійної ситуації	Бачення причинно-наслідкових зв'язків, прогнозування способів розв'язання ситуацій
3.	Виявлення стану об'єктів, що створили ситуацію	Аналіз фізіологічного та психічного стану учасників ситуації
4.	Урахування зовнішніх умов, факторів і обставин, що могли спровокувати ситуацію	Місце, час, зв'язок з навчально-виховним процесом
5.	Виявлення суперечності, яка виникла і потребує розв'язання, рівня її антагонізму і впливу на хід навчально-виховного процесу	Вивчення можливого порушення дисципліни; стилю спілкування; непередбачені дії учня, вчителя
6.	Прогнозування очікуваного результату розв'язання ситуації	Виявлення причини, що спровокувала ситуацію
7.	Визначення шляху розв'язання ситуації	Визначення й обґрунтування способів і шляхів досягнення очікуваного результату
8.	Обґрунтування змісту практичних дій, спрямованих на розв'язання ситуації	Вибір способу впливу на учасників ситуації (фізичні дії, словесні дії-звернення, заперечення, наказ, гумор, стимулювання, переконання).
9.	Оцінювання результатів розв'язання ситуації	Порівняння отриманих результатів із прогнозованими
10.	Формулювання додаткових профілактичних заходів, що логічно випливають з ситуації і вимагають реалізації	Аналіз можливих рецидивів аналогічних ситуацій

Опитувальник К. Томаса

1.	А. Іноді я надаю можливість іншим узяти на себе відповідальність за розв'язання спірного питання. Б. Замість того, щоб обговорювати те, у чому ми розходимося, я намагаюся звернути увагу на те, з чим ми обоє не згодні.
2.	А. Я намагаюся знайти компромісне рішення. Б. Я намагаюся улагодити справу з урахуванням інтересів іншого і моїх власних.
3.	А. Звичайно я наполегливо прагну домогтися свого. Б. Я намагаюся заспокоїти іншого і в основному зберегти наші відносини.
4.	А. Я намагаюся знайти компромісне рішення. Б. Іноді я жертвую власними інтересами заради інтересів іншої людини.
5.	А. Улагоджуючи спірну ситуацію, я увесь час намагаюся знайти підтримку в іншого. Б. Я намагаюся зробити все, щоб уникнути марної напруженості.
6.	А. Я намагаюся уникнути виникнення неприємностей для себе. Б. Я намагаюся домогтися свого.
7.	А. Я намагаюся відкласти рішення спірного питання для того, щоб згодом вирішити його остаточно. Б. Я вважаю за можливе в чомусь поступитися, щоб домогтися іншого.
8.	А. Звичайно, я наполегливо прагну домогтися свого. Б. Я спочатку намагаюся ясно визначити те, у чому полягають всі порушені інтереси і питання.
9.	А. Думаю, що не завжди варто хвилюватися через якісь виникаючі розбіжності. Б. Я роблю зусилля, щоб домогтися свого.
10.	А. Я твердо прагну досягти свого. Б. Я намагаюся знайти компромісне рішення.
11.	А. Спочатку я намагаюся чітко визначити, у чому полягають усі порушені інтереси і питання. Б. Я намагаюся заспокоїти іншого і в основному зберегти наші відносини.
12.	А. Найчастіше я уникаю займати позицію, що може викликати суперечки. Б. Я даю можливість іншому в чомусь залишитися при своїй думці, якщо він також іде мені назустріч.
13.	А. Я пропоную середню позицію. Б. Я наполягаю, щоб було зроблено по-моєму.
14.	А. Я повідомляю іншому про свій погляд і запитую про його погляди.

	Б. Я намагаюся показати іншому логіку і переваги моїх поглядів.
15.	А. Я намагаюся заспокоїти іншого і в основному зберегти наші відносини. Б. Я намагаюся зробити все необхідне, щоб уникнути напруженості.
16.	А. Я намагаюся не зачепити почуттів іншого. Б. Я намагаюся переконати іншого в перевагах моєї позиції.
17.	А. Звичайно я наполегливо намагаюся домогтися свого. Б. Я намагаюся зробити все, щоб уникнути марної напруженості.
18.	А. Якщо це зробить іншого щасливим, я дам йому можливість настояти на своєму. Б. Я даю можливість іншому в чомусь залишитися гри своїй думці, якщо він також іде мені назустріч.
19.	А. Спочатку я намагаюся чітко визначити, у чому полягають усі порушені інтереси і спірні питання. Б. Я намагаюся відкласти вирішення спірного питання для того, щоб згодом вирішити його остаточно.
20.	А. Я намагаюся негайно перебороти наші розбіжності. Б. Я намагаюся знайти найкраще поєднання вигод і втрат для нас обох.
21.	А. Ведучи переговори, я намагаюся бути уважним до побажань іншого. Б. Я завжди схиляюся до прямого обговорення проблеми.
22.	А. Я намагаюся знайти позицію, що знаходиться посередині між моєю позицією і точкою зору іншої людини. Б. Я відстоюю свої бажання.
23.	А. Як правило, я заклопотаний тим, щоб задовольнити бажання кожного з нас. Б. Іноді я надаю можливість іншим узяти на себе відповідальність за вирішення спірного питання.
24.	А. Якщо позиція іншого здається йому дуже важливою, я постараюся піти назустріч його бажанням. Б. Я намагаюся переконати іншого прийти до компромісу.
25.	А. Я намагаюся показати іншому логіку і переваги моїх поглядів. Б. Ведучи переговори, я намагаюся бути уважним до бажань іншого.
26.	А. Я пропоную середню позицію. Б. Я майже завжди заклопотаний тим, щоб задовольнити бажання кожного з нас.
27.	А. Найчастіше я уникаю займати позицію, що може викликати суперечки. Б. Якщо це зробить іншого щасливим, я дам йому можливість наполягти на своєму.
28.	А. Звичайно, я наполегливо прагну домогтися свого. Б. Улагоджуючи ситуацію, я звичайно намагаюся знайти підтримку в іншого.

29.	А. Я пропоную середню позицію. Б. Думаю, що не завжди варто хвилюватися через якісь виникаючі розбіжності.
30.	А. Я намагаюся не зачепити почуттів іншого. Б. Я завжди займаю таку позицію в спірному питанні, щоб ми разом з іншою зацікавленою людиною могли домогтися успіху.

Ключ до опитувальника К. Томаса

№ з/п	Суперництво	Співробітництво	Компроміс	Уникання	Пристосування
1		Б	А	А	Б
2					
3	А				Б
4			А		Б
5		А		Б	
6	Б			А	
7			Б	А	
8	А	Б			
9	Б			А	
10	А		Б		
11		А			Б
12			Б	А	
13	Б		А		
14	Б	А			
15				Б	А
16	Б				А
17	А			Б	
18			Б		А
19		А		Б	
20		А	Б		
21		Б			А
22	Б		А		
23		А		Б	
24			Б		А
25	А				Б
26		Б	А		
27				А	Б
28	А	Б			
29			А	Б	
30		Б			А

Обробка даних опитування. За кожен відповідь А чи Б приписується один бал. Кількість балів, набраних випробуваним по кожній шкалі, дає уявлення про вираженість у нього тенденції до прояву відповідних форм поведінки в професійних ситуаціях. Тест можна використовувати в груповому варіанті – як у сполученні з іншими тестами, так і окремо. Витрати часу на опитування одного випробуваного – не більше 15-20 хв.

Кваліфікаційна робота містить результати власних досліджень. Використання ідей, результатів і текстів наукових досліджень інших авторів мають посилання на відповідне джерело.

_____ (Кузь Мар'ян Миколайович)
(підпис)